ڕەگی ساتیع ئەلحوصریی، لە فاشیزمی ئۆروپا و نازیۆنالیزمی عەرەبییدا...

ڕەگی ساتیع ئەلحوصریی، لە فاشیزمی ئۆروپا و نازیۆنالیزمی عەرەبییدا
پەند و دەرسی زەر، بۆ نەوەی نوێی کورد

کامیار سابیر

لەسەر تێکهەڵکێشییەکانی ئۆروپا و کوردایەتیی، لە کاتی خوێندنەوە و گەڕان بۆ دوای سەرچاوەی جەراوجەردا، ڕێگەم کەوتە سەر کتێبێک(الطائفية السياسية ومشكلة الحكم في العراق) واتە طائیفییەتی سیاسیی و گرفتی حوکمڕانیی لە عێراقدا، لەناو ئەم کتێبەدا، بەشی شەشەمی، بەناوی (دور ساطع الحصري في ترسيخ الطائفية)ە، واتە ڕۆڵی ساتیع ئەلحوصریی لە جێگیرکردنی طائیفییەتدا کە لە خوارەوە، وەرگێڕانە کوردییەکەی دەخوێنیتەوە. ئەم کتێبە، لە نووسینی د. عەبدولخالیق حوسێنە کە جێگای بەصراوییە(فاو- بەصرە). ئەو، دەمێکە لە لەندەن دژیەت و ماوەیەکی زۆریشە، خەریکی لێکۆڵینەوەی فیکریی و سیاسییە. بەهەی ناساغییەوە، دەستبەرداری پیشەی پزیشکیی بووە .

بەوردیی و بە پێلە کە ئەم بەشەم، خوێندەوە، حەزمکرد، بە تەواویی بە زمانی کوردیی وەریبگێڕم، بەڵام بەهەی بێکاتییەوە،،هەموویم، بە نەکرا. هەرچەندێک بێت، ئەمە پوختەیێکی کورتکراوەی بەشی شەشەمی ئەو کتێبەیە کە بە زمانی کوردیی، وەرمگێڕاوە. دەکرێ بگوترێ، نزیکەی ٨٠٪ی بەشی شەشەمم وەرگێڕاوە. خوێندنەوەی ئەم بەشە، ئەو حەقیقەتە بۆ پشتڕاست دەکاتەوە کە تێکستی کوردیی، چەند کێشەوارە لەسەر مەسەلەی ناسیۆنالیزم بە گشتیی ، ناسیۆنالیزمی نژادیی و ناسیۆنالیزمی طائیفیی بەتایبەتیی؟ تەدگەیت، نووسەری کورد و سیاسیی کورد، لەگەڵ ئەوەی ناوی نراوە حیزبە سیاسییە کوردستانییەکان، جوعبەیان چەند خاڵیێ لە تێکستی فیکریی، مەعریفیی، کولتووریی و سەرەنجامیش سیاسیی بگشتیی و بە تایبەتییش، لەمە عیللەتی ناسیۆنالیزم ومەعریفەی سیاسیی ،

هەروەها لەم تێکهەڵکێشیەکانی عوروبە و کوردایەتیی کە چۆن کوردایەتیی، لە هەژموونی عوروبەوە فەرمانڕەوا بووە و چۆن "کۆپی"ی ئاوی کردووەتەوە؟

بەبێ تێگەیشتن و ئاشنابوون بە فیکری ساطیع ئەلحوصریی، ناتوانین لە فەرمانڕەوونی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و عوروبە، بەتاوایی تێبگەین. هەروەها بەبێ تێگەیشتن لەو فاشیزمە سیاسیی، ئایدیۆلۆژیی و فیکرییەی ئەلحوصریی، ناتوانین، لینکە بەهەڵکانی نێوان کوردایەتیی و عوروبە بدۆزینەوە، بەتایبەتییش، چۆن کوردایەتیی لە ئاستانەی فیکر و روئیای سیاسییدا، بە مووش، لە عوروبە، لاینداوە؟ تەنانەت، خودی چەمکی کوردایەتیی، چۆن لە لە کوردییەت(کردیة) وە کە لە عەرەبییە(العربیة) وە بیراز کراوە و بووە بە کوردایەتیی؟ هەروەها، چەند لاساییکردنەوەیەکی زمانیی، کولتووریی، سیاسیی و فیکریی زۆر جاهیلانە و ئەحمەقانەیە؟ تەنانەت ئاکاری عەشایریانەی موناوەرەکانی کوردایەتیی(دارکاریی و شەقکاریی خوێندکاران، لە پەلەکانی خوێندنداا)، لە ئوستاذەکانی فاشیزمی عوروبییەوە هاتووە و لە ماستەرماینداکەیەوە(ئەلحوصریی)، هێنراوەتە ناو پڕۆگرامی خوێندنی عەراقەوە و تەکەت بە مەرالی پەروەردە وخوێندن کراوە.

ئەمەی خوارەوە، پوختەی وەرگێڕانکەیە:-

ساطیع ئەلحوصریی(١٨٨٠-١٩٦٨) لە یەکەمین رائیدەکانی بزوتنەوەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. رۆڵێکی گەورەی لە جەکەوتکردنی طائیفییەتدا لە دەوڵەتی مەدەرنی عەراقدا هەبوو. بەحەق، عەڵابی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. لەبەشی پێشووی کتێبەکەدا، باسی ئەوەمان کرد لە شێشی بیستدا، هەلومەرجێکی باش، بە نزیکبوونەوەی ئەهلی شیعە و ئەهلی سوننە، بەدیهات، بەتام ئینگلیزەکان کە داگیرکاری عەراق بوون، ئەمە ناڕەحەتیکردن و بەشوێن تەڕەوە بوون. هەندێک پێیانوایە کە ئینگلیزەکان ،بەتایبەتیی، ئەلحوصریییان ، بە مەبەستی طائیفیی، بەرەو عەراق، هێنا.
ڕۆی ئەلحوصریی، هەر بە سنووردکانی عەراقەوە نەوەستا، بەڵکو تێشنەی سەند بە زۆر بواری سیاسیی، فیکریی و پەروەردەیی، لە وڵاتانی عەرەبیی تردا.ئەو کە موفەکیرێکی پانوپۆڕ بوو، ژمارەیەکی زۆر کتێبی لەسەر فیکری ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، هەیە. پاش ئاوەی لە ١٩٤١ دا، عەراقی بەجێهێشت، بە فەیلەسوفی عوروبە، ناسێنرا. بە ئاوەی مافی خۆی بدەینێ، شایانی ئاوەی هەیە کە هەڵوەستە، لەسەر ڕۆی ئەو، لە جەکەوتکردن و هاندانی نەعرەتی طائیفیی لە عەراقدا

بکەین.

لەبەر گرینگیی بۆچوونەکانی ئەلحوصریی، پاش مردنی، بوو بە بابەتی توێژران، لە چەندین توێژینەوە و ماستەرنامەی زانکۆیيدا، نەک هەر لە وڵاتانی عەرەبیی، بەڵکو لە ئەمەریکا، روسیا و چەندین وڵاتی تریش، توێژینەوەی لەسەرکرا. یەکێک لەو توێژینەوە گرینگانەی، کتێبێکی بەنرخی توێژەرێکی ئەمەریکییە بەناوی ویلیام ئێل(L) کلیڤلاند، مامۆستای زانکۆی Princeton بە ناونیشانی(ئەلحوصریی، لە فیکری عوثمانییزمەوە بۆ فیکری عەرەبییزم) ، هەروەها کتێبێکی تری توێژەرێکی روسیی بەناوی تیخۆنۆڤا، بەناونیشانی (ساطیع ئەلحوصریی، رائیدی ڕۆوتی عەلمانیی، لە فیکری ناسیۆنالیزمی عەرەبییدا). کتێبێکی کلیڤلاند، لەم ئاقارەدا ، بەیەکێک لە گرینگترین سەرچاوەکان دەژمێردرێ.

کلیڤلاند، ژیانی ئەلحوصریی بە سێ قۆناغ، دابەش دەکات. قۆناغی یەکەمی لە خزمەتی دەوڵەتی عوثمانییدا خەرج کردووە. دیارە ئەلحوصریی، ویستوویەتی، بە بەدەنگیی و خامۆشیی دیزەبەدەرخۆنەی بکات. کلیڤلاند، توانیتی، ڕەزامەندیی حکومەتی تورکیا بەدەست بهێنێت، بە بەدەستهێنانی ئەو دەکیومێنتە مێژوویانەی کە تایبەتن بە ژیانی ئەلحوصریی لەسەردەمی عوثمانییەکاندا، توێژەر، ئەم قۆناغە شاراوەیەی دەزیوە.

گومان، لەسەر ڕۆڵەکی ئەلحوصریی، هەیە. خۆی بانگەوازی ئەوە دەکات ، گوایە لە سیلالەی ئیمامی عەلییە، نازناوی ئەلحوصرییش دەگەڕێتەوە بۆ شارۆچکەیەک لە یەمەن، بەڵام محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی لە کتێبێکیدا(یادەوەرییەکانم ج ١) باسی ئەوە دەکات کە پرسیاری لە زۆرێک لەو یەمەنییانە کردووە کە بینیونی، لەسەر ناوی ئەلحوصریی، ئەوان، نکۆلییان لێکردووە کە شوێنکی وا هەبێت.

ئەم قۆناغی یەکەمە لە ژیانی ئەو، چل ساڵ دەخایەنێت کە قۆناغی عوثمانییەکان بوو، لە ئیستانبوڵ و پاریس، ژیاوە و لەو ماوەیشدا، خۆی تەثقیف کرد. لەم قۆناغەدا یەکێک لەهەرە داکۆکیکارە ناودارەکان بوو کە داکۆکیی لە فیکری عوثمانییەکان دەکرد دژی ئەو ڕوانگانەی کە داوای دابەشبوونی دەوڵەتی عوثمانییەکانیان، لەسەر بناغەی نژادیی و نەتەوەیی، دەکرد. ئەم دژایەتییەشی لە جوغزی دینییەوە نەبوو، چونکە ئەو هیچ کات، لە ئیسلامەوە نزیک نەبووە. تەنانەت لەو قۆناغەی لە تورکیا ژیاوە، عەرەبکی ناسیۆنالیست،

نەبوو. کاتەکیش جەمال پاشا لە سوریا، ناسراو بە جەمال سەفاح، ناسیۆنالیستە عەرەبەکانی لەسەدارە دەدا، لەناویاندا عەبدولغەنیی ئەلعریسیی ، هەروەها عەبدولکەریم خەلیل کە برادەری ئەلحوصریی بوو، تەنانەت بە وشیارکیش بە پرسی برادەرکەی بەشداریی نەکرد. خەی لە جەوانانی تورک بوو، لەگەڵ مەدەرنکردنی عوثمانییەکاندا بوو، دژی ناسیۆنالیزمی عەرەبییش بوو. هەوەستی خەی نەگەڵی تا کەوتنی عوثمانییەکان لەجەنگی جیهانیی یەکەم کە بەشە عەرەبییەکانی لە جیابووەوە و وەاتانی عەرەبیی دروست بوون .

شایانی باسە، لە کەتایی سەردەمی عوثمانییەکاندا، برای ساطیع ئەلحوصریی کە ناوی بەدیع بەگ بوو، موتەصەریفی لیوای ناصیرە بوو. حکومەتی مەرکەزیی لە ئیستانبوڵەوە، پلانی تەرکردنی طالیب نەقیبی داشت کە لە بانگهەشتکارانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. پلانی ئەم تەرکردنە، درا بە سەرکردەیەکی عەسکەریی تورک، لە بەصرە، بەناوی فەرید بەگ، بەڵام گرووپی نەقیب وریاتربوون و بە فێڵکیان زانی. هاوکات، طالیب نەقیب، بیاری دا، ئەوان بکات بە خەراکی ژەمی نیوەڕۆ، پێش ئەوەی ئەوان، ژەمی ئێوارەی پێوە بخۆن. ئەم رووداوەش، پەدەچە کاریگەرییەکی قووڵی لە وروژاندنی ئەو حیقدەی ساطیع ئەلحوصرییدا هەبێت کە دژی عەراقییەکان، لە هەسوکەوتکانی دواتریدا، هەیبوو.

کاتە مەملەکەتی عەرەبیی سوریی دروست بوو، ئەلحوصریی، هەوەستی سیاسیی خەی گەڕی و گەشتی بە شام کرد. لە ساڵی ۱۹۲۰ دا، کاتە لە چل ساڵییدا بوو، پەوەندیی بە گرووپی شەریفی مەککەوە (ئەمیر فەیصەڵ بن حوسەن) کرد و بە مودیری مەعاریف، دەستنیشانکرا. لەرەوە قەناغی دووەمی ژیانی دەستیپێکرد. زمانی عەرەبیی نەدەزانی، بەهەی ئەم عەرەبییەزانینەوە، سوریەکان، رقیان لێیهەڵگرت. ئەو تورکیی وەکو زمانی زگماک دەزانی و زمانی فەانسیشی وەکو دووەم زمان، دەزانی.

پاش کەوتنی مەملەکەتی سوریی، بەهەی رووداوەکەی میسلۆنەوە ، گەڕایەوە بە ئیستانبوڵ، دواتر بە ئیتالیا و سەرەنجامیش بە قاهیرە، بەدوای کارکدا لە وانەگوتنەوەدا، سەراغی دەکرد. بەهەی دەستوودائیرەی ئینگلیزکانەوە ، گوبیستی ئەوە بوو کە پلانک هەیە بە دامەزراندنی مەملەکەتی عەراق و دامەزراندنی فەیصەڵ، بە مەلیکی عەراق، لەرەوە عەودای هەلومەرجی عەراق و خەڵکەکەی بوو. خەی بە شاعیری عەراقیی، عەبدولموحسین کاظمیی ناساند کە لە قاهیرە دەژیا (تا مردنی لە ساڵی ۱۹۳۵دا، هەر لە قاهیرە بوو). هەموو ئەوەی،

ئەلحوصریی، گرینگیی پەیدا کە طائیفەیەکی بەرینی شیعە هەن و لەلایەن عوثمانییەکانەوە، دەچەوسێنرانەوە. بەیاری دا، بە گرووپی فەیسەلی دووەمەوە، پەوەندیی بکات (2)
ئەلحوصریی گەیشتە بەغداد لە ئابی ١٩٢١ دا، لەرەوە، دەستیکرد بە مەترسییترین قەناغی ژیانی کە بەشاراوەیی لای خوێندکاری عەرەب، ماوەتەوە. لە کاتێکدا قەناغی کۆتایی ژیانی، بە وردەکاریی زۆر بەنرخ، ناسراوە . پاش ئەوەی عەراقی بەجێهێشت، لە ساڵی ١٩٤١ دا و تا مردنی، کەمتر کتێب و بابەتی گرینگی نووسیوە و بڵاوکردووەتەوە.

حەسەن عەلەویی دەڵێ" ئەلحوصریی، هیچ پەیوەندییەکی لەگەڵ هیچ تاکێکی عەراقییدا دروست نەکرد، لە ماوەی بیست ساڵ، لە ژیان و کارکردنی لە عەراق، دانی خۆی بەعەراقدا نەنا، بەڵام زۆری لەسەر عەجەم نووسی. هەروەها باسی ئەویشی کردبوو کە دوژمنایەتییەکی زۆریان کردووە و موئامەرەی زۆری لێکراوە. لە ماوەی شەش مانگی یەکەم گەیشتنی، بە بەغداد، لەگەڵ ئینگلیزەکاندا (کەرنەالیس، گاربرەت، واڵمس بێ، دواتریش لەگەڵ سمیثدا کەمتر پەیوەندیی رەحیی و دۆستانەی بەست" (3)

ئینگلیزەکان، پشتیان بە ئەلحوصریی دەبەست، بە جۆرێکبوونی سیاسەتەکانی بریتانیا ، وەکو عەڵابی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و بەستنەوەی بە طائیفییەتەوە، سوودیان لێی بینی. ئەمەش بە چەوساندنەوەی ٤/5 ی عەرەبی عێراق و بەبەشکردنیان لە مافی هاووەتاییبوون، لە وەتەکەی خۆیاندا، ئەمانە هەمووی خرایە بەرنامەوە. ئەو، زۆر بەباشیی هەوڵی بە جێکەوتکردنی ئەم نەخشە طائیفییە دا و لەو ماوەیەی لە عێراق، مودیری مەعاریف بوو. ئەلحوصریی، هیچ ئینتیمایەکی بە دەوڵەتێک نەبوو کە بیست ساڵ تێیدا ژیا، هاوکات هەستی دانیشتووانەکەی دەرهەق بە مژووەکەیان و دابونەریتەکانیان، نە بەهەند وەردەگرت و نە دانیشی پێدا دەنا.

فەلسەفەی ئەلحوصریی،
کلیڤلاند، جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئەلحوصریی، بەڵای فیکری ڕەشنگەریی چینی ناوەڕاستی(وردە بۆرژوازیی) ئەوروپییدا وەرچەرخا، نەک بەڵای بەچوونە چاکسازییەکانی جەمالەدینی ئەفغانیی و محەمەد عەبدە، ڕەی چاودێریکی بیانیی دەبینیی کە لەبەرزاییەکانی ئەو باخانە کەمتایەتییانەوە ، بە چواردەوردا دەیوانی(٤)…

ئەلحوصریی، کەوتبووە ژێر کاریگەریی فەلسەفەی فیختە و هیگڵەوە، بەیە فیکری ئەم دوو فەیلەسوفە ئاڵمانییەی وەرگرت و بە فیکری

ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، زیاد کرد.لەم روانگەیەوە، تیۆرەکی ئەمریکیی ج.هایم، ئەوە باس دەکات کە ئیلحوصریی چۆن کەوتووەتە ژێر کاریگەریی ئەوانەوە کە حەقیقەتی مەسەلەکە ئەوەیە" پشکۆشکردنی فیختە و هیگل لە وێنەی عیلامی فیکری عەرەبیی ئیسلامیدا" لە ئێستە گرتووە؟ لە شوێنکی تر، دەڵێ" پێنابردنی ئیلحوصریی بۆ داشتنەوەی ئیریەکی لە قابیگەلەکدا کە لەگەڵ ئیسلامدا بگونجێن، ئەمەش وەکو" ئەوەی لە فیختەوە وەریگرتبێت نەک لە قورئانەوە کە سەرچاوەی ئیلهامی بێت"(٦). ئەم شتکی نامۆ نییە بۆ ئیلحوصریی، سەرسام بە فەلسەفەی ئاڵمانیی(هیگل و فیختە) کە فاشیزم بنیات بنێ لە تەنظیرە ناسیۆنالیستییەکیدا، کلیڤلاندیش ئەم شتە لەسەر ئیلحوصریی جەخت دەکاتەوە و دەڵێ" ئەو سیستەمەی کە ئومەدەکانمانی پێوە بەستینەوە و هەوڵی بە بەدیین، سیستەمکی فاشیانەیە." (٧)

ئیلحوصریی، نکۆڵی لە هەوڵستی خۆی لەسەر دیین و ڕۆڵی خۆی لە عوروبەدا، ناکات. وەڵامای ئەوەی کە جەخت لە" ڕۆڵی مەزنی بە وێنەی دەرکەوتنی ئیسلام دەکات لە دروستبوونی ئوممەی عەرەبیی و فراوانکردنی مەوداکانی عوروبە" لەگەڵ ئەوەشدا، ڕاستگۆیانە گوتی" لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا، وای نابینم کە توێژینەوەکانم بواری ئەویان نەدا و پێویستیش نەبوو کە دیین ببە بەیەکێک لە موقەوماتە سەرکییەکانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی". وەڵامای ئەمانەش" بزوتنەوەی ئیسلامیی، وەرچەخانکی مەترسییداری بەسەر بارودۆخی عەرەبدا هێناوە… کە بەتەواویی وابەستەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی نەما ، لەبەرئەوەی هێندە گرووپ، تەعریب بوون، بۆئەوەی ئایینی ئیسلام، وەرگرن. پێچەوانەی ئەوەش، هێندە گرووپی تر، دیینی ئیسلامیان وەرگرت، بۆئەوەی زمانی عەرەبیی وەربگرن." (٨)

ڕۆڵی ئیلحوصریی لە "پەروەردە"دا

ئیلحوصریی، بە مودیری مەعاریف دامەزرێنرا، سەرەڕای ئەوەش ڕاوێژکاری مەلیک بوو. لە ڕووداوەکانی دواتردا دەرکەوت کە قسەی لەسەروو قسەی وەزیری پەروەردەشەوە، بووە. تەنانەت هێندجار لەسەروو قسەی مەلیکیشەوە بوو، لەبەرئەوەی لەلایەن ئینگلیزکانەوە، پاپشتیی دەکرا، چونکە ڕاسپێردرابوو، بەدەستوری ئینگلیزکان، ئەرکەکەی بەئاوکردنەوەی طائیفییەت و دوژمنایەتیی شیعە بوو. هەروەها، گومانکردنە سەر عەرەببوونی شیعە و وەصفکردنیان بە عەجەمیی و شعوبیی(مەبەست لەی پەپلیزمە= شعبویییەت- وەرگێ)

جەستی ئەلحوصریی بە پڕۆگرامەکانی خوێندنەوە، لە ئاراستەکردنی خوێندکارانی قوتابخانەکان بە نامەبوونی عەراقییەکان بە توراثی ئەدەبییان، لەو کتێبانەی تایبەت بوون بە ئەدەبی عەرەبیی و مەژوو، زۆر کاریگەر بوو. ئەو، ناوی یەک ئەدیب و شاعیری عەراقیی، نە لە دێرینەکان و نە لە نوێکان، نەهێناوە کە ڕەچەڵەکیان شیعە بووبێت. ئەمە، سەرەڕای ژمارەی زۆریان و ڕەگی گەورەیان لە خزمەتکردنی ئەدەبی عەرەبیی، لە نموونەکانیان، ئەلکومیت بن زەیدلئەسەدیی، موتەنەبیی، مەعەریی، هاوچەرخەکانیش، محەمە ڕەزا ئەلشەبیبیی، مەهدیی ئەلمەخزومیی، باقر ئەلشەبیبیی، فەقیهە شاعیری گەورە محەمەد سەعید ئەلحبوبیی و جەواهیریی، ئەم دەخڵش بەدرۆزایی سەردەمی مەلیکیی درۆژەی هەبووە. لەبەرامبەریشدا، جەختی خستبووە سەر ئەدیب و شاعیرانی عەرەب لە سوریا، میصر و وڵاتانی تر، جگە لە عەراقییەکان.

شایانی باسە، ئەوە ئەلحوصریی بوو کە سزای لەدان و دەرکردنی خوێندکارانی هەنایە ناو قوتابخانەکانەوە، ئەو سزا زەلیلەی کە زانستی دەروونناسیی سەلماندوویەتی کە شوێنەواری دەروونیی تێکشکێنەر لەسەر کەسایەتیی خوێندکار و ئایندەی دروست دەکات و پاڵی پێوە دەنێت کە پەنا بە تونددوتیژیی بەرێت لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا.***

***

(((بەم بۆنەیەوە، پێشنیار بە بەرپرسانی سیستەمی پەروەردە ،لە عەراقی نوێدا، دەکەم، بە ئەوەی نەوەی ئێستا و نەوەکانی ئایندە، بە پەروەردەیەکی زانستیی دروست، پەروەردە بکرێن، بە ئەوەی لە گرێی دەروونیی و لادانی مەرامیی بپارێزرێن، داوا لە دەسەڵاتی تەشریعیی دەکەم کە قانونێک دەربکەن، لەهەموو قۆناغەکانی خوێندنداً، قەدەغەی سزادانی جەستەیی و دەروونیی بکات.)))

ڕەگی ئەلحوصریی لە بە طائیفییکردنی دەسەڵاتدا

ئەوەی باسکرا، دەزانین ڕەگی ئەلحوصریی لە بنیاتنانی دەوڵەتی عەراقی نوێدا، لەسەر بناغەی طائیفیی بوو کە حکومەتە یەک لەدوای یەککانی عەراق، دژی زۆرینەی گەلی عەراق، لە حکومەتەکەی عەبدولکەریم قاسمەوە بە صەدام حوسێن، بە سەختیی دەستیان پێوەگرتبوو. جگە لەو ماوەیەی حکومەتی شەشی ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨ کە سەرکردەی کۆچکردوو، عەبدلکەریم قاسم، سوور بوو لەسەر ئەوەی مامەڵەی عەراقییەکان بە یەکسانیی بکات، دوور لە هەڵاواردنی نەژادپەرستانە، طائیفیی، عەشایەریی و ناوچەگەریی..هەربۆیە بەوپەڕی

شەڕانگێزییەوە، تەقەیان لێکردووە.

کەمپەینەکەی ئۆلحوصریی و حکومەتی" نوخبە" گومانیان دەخستە سەر ئاوەی شیعە، عەرەب بن کە تا ئێم ساتەش، درێژەی هەیە. ئاوەی زانراوە کە عەشائیرەکانی ناوەڕاست و باشوور، لە نەسڵی عەرەبن. هەر جێگەی مەهزەلەیە، پەداویستیی ئاوە باسبکرێ کە داکەکیی لە عەرەببوونیان بکرێ، ئاوانیش عەشائیرەکانی تەمیم، خەزاعیل، زوبەد، ڕەبیعە، خەفاجە، ئال فتلە، جبوور، بەنی حەجیم، بەنی ئەسەد، ئەرزیرج، بەنی کەعب، بەنی لام، شەممەر، عەنەزە...و تاد. هەموو ئاوانە، تەکەبووون لەگەڵ نەتاوەکانی میزۆپۆتامیادا، لە سەمەریەکان، ئەکەدیەکان، بابلییەکان، ئاشوریەکان و کەلدانییەکان...تاد. بە تێپەبوونی کاتیش ئەم ڕەچەڵەکە جەراوجەرانەی مرۆقایەتیی، تەکەبوونە لە بوتەقەیەکدا کە نەتاوەی عەراقیین.

حەسەن عەلەویی، هاوەستەکانی ئۆلحوصریی لەسەر عەراق، کورت دەکاتەوە بەمشێوەیە(١٠)؛-

ئەنتی نیشتمانپەروەرانی عەراقیی بوو تا ڕادەی قین، سوننە بوونەت، یان شیعە.
ئەنتی عەراقییە شیعەکان بوو، نیشتمانپەروەر بوونیان بەکرەگیراو ئەنتی کورد بوو، لەهەردوو بارەکەدا

فیتنەی ئەنیس ئۆلنصولیی

هەرکاتێک بریتانیا ویستبێتی پەیماننامەیەکی ناهەموا دەرهەق بە عەراق، واژۆ بکرێ، ئیعازی دەدا بە ئۆلحوصریی کە هەستە بەکارەک، بە ئاوەی یەکەیزیی نیشتمانیی تێکبدات، ئامانج بە نانەوەی فیتنەیەکی طائیفیی بەسەرقاڵکردنی گەل و چەواشەکردنیان بە کەشەی لاوەکییەوە، تا پەیماننامەکە، تێدەپەڕێنرا. کاتێ بریتانیا، ویستی ڕێککەوتننامەی نەوت، واژۆ بکرێ، ئۆلحوصریی وانەبژێکی لوبنانیی هاوردە کرد بە وانەوتنەوە لە عەراقدا، ناوی ئەنیس ئۆلنصولیی بوو. ئێم کابرایە هەستا بە بەاوکردنەوەی کتێبێک، هەرشی کردبووە سەر ئیمامی عەلیی، بەسەر خوێندکارانی قوتابخانەکانیدا سەپاندبوو، ئامانج کارەکی پیلان داڕێژراو بوو، تەحەدای هەستی عەراقییەکانی دەکرد و کامڵە ئاژاوەی زەری نایەوە.

فیتنەیەکی طائیفیی تر

لە حوزەیرانی ١٩٣٣ دا، حکومەتی ڕەشید عالیی گەیلانیی دەرگیری کێشەیەکی طائیفیی بوو کە یەکەم بەرسەکەی لووتی دەرکەوت کە کتێبێک بەناوبووەوە بەناوی" عوروبە لە تەرازوودا"، کەسێک نووسیبووی بەناوی عەبدولڕەزاق ئەلحەسان کە لە وەزارەتی مەعاریفی عێراقیی ئیشی دەکرد و لەژێر فەرمانی حوصرییدا بوو. لە کتێبەکەیدا، باسی فیکرەیەکی کردبوو کە ناوەڕۆکەکەی ئەوەبوو گوایە شیعەکانی عێراق، عەرەب نیین، بەڵکو لە مەجوسییە کۆنەکانەوە هاتوون. ئەوانەی لە عێراقیشن،ئەوە پاشماوەی ساسانییەکانن، شیعەکانیشی وا وەسفکردبوو کە وەلائیان بە ئێران هەیە، مژووەکەیشیان، هەمان مژووی شعوبییەکانە.

ئەم کتێبە، تووڕەییەکی زۆری لەنێوان شیعەکاندا لێکەوتەوە، بەتایبەتیی لەشارە پیرۆزەکان، مژوو دووبارە دەبێتەوە، کاتێ هەمان تەمەت، بوونی هەیە لە ڕۆژگاری ئەمەدا کە ڕوو لە شیعەکانی عێراق و سەرکردە سیاسییەکانیان دەکرێ. ناڕەزایەتییەکان گەیندران بە دەسەڵاتداران لە نەجەف، کەربەلا، حیللە، کوفە، شار و شارۆچکەکانی تر، هەروەها، کاری تووندوتیژیی و هەرشکردنە سەر دائیرەکانی حکومەتی لێکەوتەوە. سەرەنجام، حکومەت ناچاربوو، کتێبەکە بکشێتەوە و دادگایی نووسەرەکەی بکرێ و بە زیندان بسپێردرێ (١٤). دانەری نامیلکەکە(عەبدولڕەزاق) لە دەستوداییری نوریی سەعید بوو، دواتر دەرکەوت کە یاسین هاشمیی لەپشتیەوە وەستاوە و بە شەخصییش، طەها ئەلهاشمیی ، پێڕاندبووی(قبوڵی کردبوو).

دەردەسەرییەکانی جەواهیریی بەدەست ئەلحوصرییەوە

شایانی باسە، ئەلحوصریی، شاعیر محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی، لە سەکتی خوێندن و پەروەردە، فەسەکرد، چونکە لە یەکێک لە قەصیدەکانیدا، ساڵی ١٩٢٧ وەصفی یەکێک لە هاوینەهەوارەکانی ئێرانی کردبوو. تاوانباری کردبوو بە شعوبییەت و بەوەی سەر بە ئێرانە. ئەلحوصریی سووربوو لەسەر فەسەکردنی ئەلجەواهیریی، وەڵای ئەوەی مەلیک فەیصەڵی یەکەم، تەدەخولیشی کرد. ئەمەش مەلیکی ناچارکرد کە جەواهیری وەکو فەرمانبەر، لە بیلاط، تەعین بکات. جەواهیرییش، دەیان پەڕەی لە یادەوەرییەکانی تەرخانکردووە کە چۆن بە بیانووی طائیفییەوە بەدەست ستەمی ئەلحوصرییەوە، ئازاری چەشتووە.(جەواهیریی، بیرەوەرییەکانم ج ١)

ئەم تەمەتی سەربەئێرانبوونە بە دوای کەسوکاری ئەلجەواهیرییەوە،

مایەوە. بەشکی زۆر لەنەوکانیان، لە وەرگرتنی جنسیەتی عێراقی مەحروم بوون کە بە ئەو جنسیەتە، رەگەز نەدەدرا لە زانکۆکانی عێراق بخوێنن یان ئیشی دەوڵەتیی وەربگرن. لەماوەی خزمەتکردنم وەکو پزیشک لە ناوچە دوورە دەستەکانی قەزای ئەبی صخێر، ساڵی ١٩٧١، ئاشنایەتییم لەگەڵ زۆرێک لەو خەزانانە، پەیدا کرد کە دەگەڕانەوە سەر بنەماڵەی ئەلجەواهیریی، لەوانەش، لاوکانیان کە دەرچووی خوێندنگەی ناوەندییەکان بوون. کاتێ لەمەدپرسین بۆچی نەچوونەتە زانکۆ و خوێندن تەواو بکەن؟ وەڵامەکەیان ئەوەبوو کە دەسەڵات داواکانیانی ڕەتکردووەتەوە بە وەرگرتنی دەکیومێنتی جنسیەتی عێراقیی، لەبەرئەوەی لە خزمانی گەورەترین شاعیری عەرەب، محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی، بوون.

ئایا لەو بەدادیی زیاتر دەرهەق بە هاووڵاتییانێک کە باووباپیرانیان بەشداریان لە شەشی بیستدا کردووە، هەکاری سەرکیی و ڕاستەوخۆی دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق بوون، هەروەها ڕێیان هەبوو لە دەوڵەمەندکردنی ڕۆشنبیریی عەرەبیی، لە عێراق و جهیانی عەرەبییدا کە بەو شێوەیە تەحریم بکرێن لە سادەترین مافی هاووڵاتییبوون؟ هەشتا ئازار، دەمگوشت لەسەر ئەوەی ئەو لاوە شەتگیرانەی دەیانویست زانست و مەعریفە، فەربن، طموحیان بە ئایندەیەکی گەش هەبوو لە وڵاتەکەی خەیاندا، بەڵام پەیان ڕەوا نەبینرا، لەبەر هیچ نا، لەبەرئەوەی شیعە بوون و لە خزمانی محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی بوون و بە بەیاری مرۆڤکی وەکو ئەلحوصریی کە ئەصڵەن، عێراقیی نەبوو.

هەوەستی ئەلحوصریی دەرهەق بە طائیفەکانی تر

قینی ئەلحوصریی تەنیا لەسەر شیعە، کورت نەدەبووەوە، بەڵکو دژی سەرجەم گەلی عێراق بوو، هەروەکو لە کارەکانی تریدا دەردەکەوێت. طائیفییەتیش شتێک نییە جگە لە هەکارێکی کوشندە کە بەکاری هێنا بە جۆبجۆکردنی پلانەکانی، دژ بە کاروانی ئاشتییخوازانەی گەلی عێراق، هەموو هەوڵێکی خەی خستەگەڕ بە ئەوەی مرۆڤی عێراقیی تێکبشکێنێ و باوەڕی بەخەی نەمێنیت، بەچوونێکی لە هەناوی عێراقییەکاندا چاند کە عێراقیی بەکەڵکی هیچ نایەت. عێراقییەکان زۆر بەزەحمەت نەبووایە، ئیشیان لە وەزارەتی مەعاریفدا، دەست نەدەکەوت. ئەو زۆر جەختی لەوەدەکردەوە کە مامەستا لەدەرەوە، لە سوریا، لوبنان و میصڕەوە هاوردە بکات و فەزییان بدات بەسەر عێراقییەکاندا. لە کاتێکدا هەزاران لە دەرچووانی قوتابخانە دینییەکانی، نەجەف،

کەربەلا، کاظمیە ، بەغداد و سامەرا هەبوون، بەکێکی ئەو دەهاتن کە وانەی زمانی عەرەبیی، ئەدەب، بابەتی مێژوو و بیرکاریی بڵێنەوە.

کاتێ مەلیک فەیصەڵ، فەرمانی کرد بە کردنەوەی خانەی مامۆستایان لە حیللە و لە موصڵ، ئەلحوصریی، بە تووندیی دژایەتیی ئەم پڕۆژانەی کرد. دواتر لە یادەوەرییەکانیدا باسیکردوو ، کە بۆچی ڕەتیکردەوەتەوە، لەبەرئەوەی لە حیللە، سوودی بە شیعەکان دەبوو، لە موصڵیش بە مەسیحییەکان سوودی دەبوو. بە دەقیش ئەمەی گوتووە:" من دووڵە نەبووم لەو بیارەم، چونکە جەجەبوونی پڕۆژەی خانەی مامۆستایان لە حیللە و یەکێکتی تر لە موصڵ، یەکێتیی نیشتمانیی دەخستە بەردەم مەترسییەکی مەزنەوە، لەبەرئەوەی لەو سەردەمدا، زەر ئاسایی بوو کە زەرینەی خوێندکارەکان لە موصڵ، مەسیحییەکان بن و لە حیللەش لە نەوەی جەعفەرییەکان بن."(١٦)

ئەو دانی بە دەرچووانی قوتابخانە جەعفەرییەکاندا نەدەنا، سووربوو لەسەر ئەوەی کە لەگەڵ باوەڕنامە(نەک بەوانامە-وەرگێ)ی قوتابخانە ناوەندییەکاندا، نابە بەرامبەر بن. لەرشەوە، داوای خوێندکارە شیعەکانی بە وەرگرتن لە کۆلێژی حقوق، ڕەتدەکردەوە. کاتێ ناڕازایەتییەکان زیادی کرد، مەلیک، ئیعازی دا کە پۆلێکی زیادە بە وەرگرتنی خوێندکارە شیعەکان لە دەرچووانی قوتابخانە جەعفەرییەکان بکرێتەوە. شایانی باسە، ئەم ئیجرائاتەی مەلیک، بەرەنگاری ناڕازایی بووەوە نەک هەر لایەن ئەلحوصرییەوە، بەڵکو لە بەرپرسانی تریشەوە،لە بەشی ئایینداد، دێنە سەری.

ئەو کتێبەی د. عەبدولخالیق حوسێن لەم بەشەدا ئاماژەی پێدەکات کە کتێبی کلیڤلاندە، ئەمە ناونیشانەکەیەتی بە ئینگلیزیی

The Making of an Arab Nationalist :Ottomanism and Arabism in the Life and Thought of Sati' Al-Husri
by William L Cleveland
(بە کوردیی دەبێتە، چۆکردنی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی: عوثمانییزم و عەرەبییزم لە ژیان و فیکری ساطیع ئەلحوصرییدا)

سەرچاوەکانی بە ئەم بەشی شەشە، بەکارهاتوون، بە زمانی عەرەبیی، ئەمانەن:-

المصادر
1-علي الوردي، لمحات اجتماعية، ج3، دار كوفان- لندن، 1992،

ص214-215.
2-حسن العلوي، الشيعة والدولة القومية في العراق، مطبوعات CEDI فرنسا عام 1989، ص 254-255.
3-حسن العلوي، نفس المصدر، ص 257
4-وليم كليفلاند، الحصري من المفكرة العثمانية إلى العروبة، ترجمة فكتور سحاب، دار الوحدة، بيروت، 1983، ص71.
5- وليم كليفلاند، نفس المصدر، ص 133
6- تيخونوفا، ساطع الحصري رائد المنحى العلماني في الفكر القومي العربي، دار التقدم، موسكو، 1985، ص14.
7- كليفلاند، نفس المصدر، ص142
8- تيخونوفا، نفس المصدر، ص53، مقتبس من أبحاث مختارة في القومية العربية، ج2، ص125-126، دار التقدم، موسكو، 1985.
9- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 258، نقلاً عن مذكرات الحصري.
10- حسن العلوي، نفس المصدر، ص ،258
11- عبدالكريم الأزري، تاريخ في ذكريات العراق، ج1، مركز الأبجدي، بيروت، 1982، ص 30-31.
12-عبدالكريم الأزري، مشكلة الحكم في العراق، لندن، 1991، ص 237
13-د.سعيد السامرائي، الطائفية في العراق، ص 116، ط1، 1993، مؤسسة الفجر، لندن، عن ديوان الجواهري، المجلد الأول، ص 214
14- د.خالد التميمي، محمد جعفر أبو التمن، دار الوراق، لندن، 1996، ص320-321.
15- حسن العلوي، التأثيرات التركية، ص 12، دار الزوراء، لندن، 1988، نقلاً عن مذكرات الهاشمي، ج2 ص 244
16- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 270، نقلاً عن مذكرات الحصري، ص 80.
17- تيخونوفا، نفس المصدر، ص30
18-اطع الحصري، حول القومية العربية، ص97
19- تيخونوفا، نفس المصدر، ص27
20- كليفلاند، نفس المصدر، ص 133
21- حسن العلوي، الشيعة والدولة القومية في العراق، ص 256.
22- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 288

ئەمەی خوارەوە، لینکی بەشی شەشەمی کتێبەکەیە بە زمانی عەرەبیی

http://www.abdulkhaliqhussein.nl/index.php?news=406

دەسەڵاتی پارە .. کارڵ مارکس … وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە: جەمال موحسن

دەستنووسە ئابوری و فەلسەفیەکان (ساڵی ١٨٤٤)، لە کۆکراوەکانی مارکس ئەنگلس، بەرگی ٣ (لاپەڕەکانی ٣٢٤_٣٢٦). بڵاوکراوەی لڵرینس و وشەرت ساڵی ٢٠١٠.
دەسنووسی ٣، بەشی: دەسەڵاتی پارە

’’…. ئەو شتەی لە ڵڵی پارەوە بۆ منە، یانی ئەوەی کە ئەتوانم پارەی پێ بدەم (بە واتایەکی دی، ئەوەی پارە ئەتوانێ بیکڕێ)، ئەو شتە هەر خودی خۆمم کە خاوەنی پارەکەم. مەودای دەسەڵاتی پارە مەودای دەسەڵاتی منە. تایبەتمەندییەکانی پارە هەمان تایبەتمەندییەکان و دەسەڵاتە ڕاستەقینەکەی منە، واتە خاوەنی پارەکە. بۆیە بە هیچ جۆرێك کەستی سەربەخۆی من دیار ناکات کە من چیم و چیم لە تواندایە. من ناشرینم، بەڵام ئەتوانم جوانترین ژن بۆ خۆم بکڕم. هەربۆیە من ناشرین نیم چونکە کاریگەریەکانی ناشرینی و توانای کڕسپدانەکەی بە پارە پوچەڵ ئەکرێتەوە. من، بە پێی سیفاتە شەخسیەکەم، شەلم، بەڵام پارە ٢٤ قاچم بۆ دەستەبەر ئەکات. کەواتە من شەل نیم. من کەسێکی خراپم، ناپاکم، بێ ویژدانم، بێ مێشکم بەڵام پارە ڕێزدارە و هەر بەمجۆرەش خاوەنەکەی. پارە باشترینە، هەربۆیە خاوەنەکەشی باشە. لەگەڵ ئەوەشدا پارە ناهێڵێ کێشەی ناپاکیم هەبێ: بۆیە من بە کەسێکی سەرڕاست دائەنرێم. من مێشکم لەسەردا نییە، بەڵام پارە مێشکی ڕاستەقینەی هەموو شتێکە، کەوایە چۆن خاوەنەکەی بێمێشك ئەبێ؟ لەگەڵ ئەوەشدا خاوەنی پارە ئەتوانێ خەڵکی زیرەك بۆ خۆی بکڕێ. کەواتە ئایا ئەو کەسەی کە دەسەڵاتی بەسەر زیرەکەکەدا هەیە، زیرەکتر نییە لەو زیرەکە؟ ئایا منێك کە بەهۆی پارەوە هەموو ئەو شتانەی دڵی مرۆڤ پێی خۆش بێ هەمبێ، خاوەنی هەموو تواناییە مرۆییەکان نیم؟ هەر بەمپێیەش ئایا پارەکەم هەموو ناتواناییەکانی من پڕچەوانە ناکاتەوە؟
ئەگەر پارە ئەو لکێنەرە بێ کە من بە ژیانی مرۆڤەوە ببەستێتەوە و

کەمەگاش بە منەوە و من پەیوەست بکات بە سروشت و مرۆڤەوە، ئیتر ئایا پارە گرێبەستی هەموو گرێبەستەکان نییە؟ ئایا لە توانایدا نییە هەموو گرێکان بکاتەوە و بیانبەستێتەوە؟ لەبەرئەوەش ئایا هەروەها هۆکاری سەرەکی جیابوونەوە نییە؟ ئەوە دراوە کە بە ڕاستی ئەبێتە هۆی جیابوونەوە و هاوکاتیش هۆکاری سەرەکی پێکەوە بەستنە، واتە ئەو هێزی کیمیایی کەمەگایە. (لە دەقە ئینگلیزیەکەدا نووسراوە کە لێرەدا وشەیەك لە دەستنووسەکەدا ناخوێنرێتەوە و پەیوە_ وەرگێڕی کوردی).

شکسپیر بە تایبەتی پێداگری لەسەر دوو تایبەتمەندێتی پارە ئەکات:

١. پارە خودایەکی بینراوە، یانی گۆڕینی تەواوی سیفاتە مرۆیی و سروشتیەکان بۆ دژەکانی خۆیان، شێواندن و تێکوپێکدانی شتەکان: شتە نەشیاوەکان (موستەحیلەکان) بە هۆی پارەوە پێکەوە ئەلکێندرێن.
٢. پارە قەحبە و گەوادی گشتی خەڵك و نەتەوەکانە.

توانای شێواندن و تێکوپێکدانی تەواوی سیفاتە مرۆیی و سروشتیەکان، وە توانای پێکەوەلکاندنی شتە نەشیاوەکان (موستەحیلەکان)، واتە دەسەڵاتی خودایی پارە لە جەوهەری پارە خۆیدایە بە وێنەی سروشتی جۆرێتی مرۆڤی نامۆبوو و نامۆکەر و خۆنامۆکەر. پارە توانای مرۆڤی نامۆبووە. ئەوەی کە من وەك مرۆڤێك ناتوانم بیکەم و بەوهۆیەشەوە هەموو دەسەڵاتە جەوهەریە تاکیەکانم بێتوانا ئەمێننەوە، ئەتوانم بە پارە بیکەم. بەمجۆرە پارە هەموو ئەم دەسەڵاتانە، کە خۆیان هیچ نین، ئەکات بە شت واتە ئەیانگۆڕێت بە دژەکەیان.
ئەگەر حەزم لە ژەمێکی دیاریکراو بێ یان بمەوێ گالیسکەی ئەسپ بگرم چونکە ئەوەندە هێزم نییە بە پێ بڕۆم، پارە ژەمەکە و گالیسکەکەم بێ دەستەبەر ئەکات. کەواتە حەزەکانم لە شتێکەوە کە لە دونیای خەیاڵدایە ئەگۆڕێ و لەوەوە کە لە دونیای خەون و خەیاڵ و ئارەزووکردندا بوونیان هەیە ئەگۆڕێ بێ بوونێکی هەستپێکراو و ڕاستەقینە، لە خەیاڵەوە بێ ژیان، لە بوونێکی خەیاڵییەوە بێ بوونێکی ڕاستەقینەیی. پارە لە ڕووداوێکی ئەم ناوبژیکردنەدا دەسەڵاتە داهێنەرە ڕاستەقینەکەیە.

هیچ گومانێك لەوەدا نییە کە داخوازیەکە بێ ئەو کەسەش کە پارەی نییە لە ئارادایە بەڵام داواکردنەکەی ئەو تەنها خەیاڵێکە و هیچ کاریگەری و بوونێکی نییە بۆ من، یان بۆ کەسی سێیەم، یان بۆ کەسی تر. هەر بۆیەشە تەنانەت بۆ منیش وەك شتێکی ناڕاستەقینە و بۆئامانج ئەمێنێتەوە. جیاوازی لە نێوان داخوازیەکی کاریگەر کە

لەسەر پارە بەند بێ لەگەڵ داخوازیەك كە لەسەر پێویستی من، هەستی من، ئارەزووی من و... هتد بەند بێ جیاوازیە لە نێوان بوون و بیركردنەوەدا، لە نێوان شتێكدا كە بوونی لە ناو منداتەنها وەك بیرۆك هەیە و ئەو بیرەی كە وەك شتێكی ڕاستەقینە لە دەرەوەی من بوونی هەیە.

ئەگەر پارەم نەبێ بە سەفەر، كەواتە پێویستم بەوە نییە سەفەر بكەم، واتە پێویستی ڕاستەقینە و وەدیهاتووم بە سەفەر نییە. ئەگەر بگونجێم بە خوێندن بەڕام پارەكەیم نەبێ، كەواتە گونجاو نیم بە خوێندن، واتە گونجانی كاریگەر و ڕاستەقینەم نییە. لە لایەكی تریشەوە، ئەگەر بە ڕاستی هیچ نەگونجێم بە خوێندن بەڕام بمەوێ و پارەكەیم هەبێ، كەواتە گونجانێكی كاریگەرم هەیە بۆی. پارە وەك ناوەندێك و توانایەكی دەرەكی و گەردوونی (كە لە مرۆڤەوە وەك مرۆڤ یان لە كەمەگاوە وەك كەمەگا نەهاتبێ) بە گۆڕینی وێنەیەك بە واقع و واقع بە وێنەیەكی پەتی، دەسەڵاتە ڕاستەقینە بنەڕەتیەكانی مرۆڤ و سروشت ئەگۆڕێ بە تەنها مەفاهیمێكی موجەردە و بەمجەرەش بە ناتەواویەكان و خەونێكی بەدینەهاتووی ئازاربەخش. وەك بە هەمان شێوەی كە ناتەواویەكان و خەونە بەدینەهاتووەكان، واتە ئەو دەسەڵاتە بنەڕەتیانەی كە لە ڕاستیدا هیچ لەبارانەبوون و تەنها لە خەیاڵی تاكەكەدا بوونیان هەیە، ئەگۆڕێ بە دەسەڵاتە ڕاستەقینەكان و توانایەكان. بەمجەرە پارە لەبەر ڕۆشنایی تەنها ئەم خاسیەتەیدا بریتیە لە شێواندنی گشتی تاكەكان كە ئەیانكات بە پێچەوانەی خۆیان و سیفاتی پێچەوانە ئەدات بە سیفاتەكانی خۆیان.

بەمجەرە پارە بە شێوەی ئەم دەسەڵاتە تێكدەرە دەرئەكەوێ كە لە دژی تاكیش و بەستەرەكانی كەمەگاشە، كە خۆیان وەك قەوارە دێنە بەرچاو. پارە دەسزی ئەگۆڕێ بە نادەسزی، خۆشەویستی بە ڕق و ڕق بە خۆشەویستی، چاكە بە خراپە و خراپە بە چاكە، خزمەتكار بە سەرۆك و سەرۆك بە خزمەتكار، بەمەشكی بە زیرەكی و زیرەكی بە بەمەشكی.

لەبەرئەوەی پارە، كە وەك مەفهومێكی چالاكی بەها بوونی هەیە، هەموو شتێك تێكئەدا و ئەیشێوێنێ، خۆی شێوێنەر و تێكدەری گشتی هەموو شتەكانە، جیهانە بە ژێرەوژووری، شێوێنەر و تێكدەری تەواوی سیفاتە سروشتی و مرۆییەكانە.
ئەو كەسەی كە ئەتوانێ ئازایەتی بكۆڵ ئازایە هەرچەندە ترسنۆكیش بێ. لەبەرئەوەی پارە ناگۆڕێتەوە بە هەر جۆرێتیەكی دیاریكراو، بە هەر شتێكی دیاریكراو یان بە هەر دەسەڵاتێكی بنەڕەتی مرۆیی دیاریكراو، بگرە ئەگۆڕێتەوە بە تەواوی جیهانی ئوبجێكتیڤی مرۆڤ

و سروشت لەبەرئەوە لە ڕوانگەی خاوەنەکەیەوە ئەکەوێتە پێناوی ئەوەوە کە هەر جۆرێتیەك ئەگەت بە هەر جۆرێتیەك و شتێکی تر تەنانەت کە پێچەوانەکەشیەتی: پارە پێکەوەلکاندنی نەشیاوەکانە. پارە دژ بەیەکەکان ئەخاتەوە ئامێزی یەك.

وای دابنێ کە مرۆڤ مرۆڤ بێ و پەیوەندیەکەشی بە جیهانەوە مرۆییانە بێ، ئەو کات ئەتوانی خۆشەویستی تەنها بە خۆشەویستی بگەیتەوە، متمانە بە متمانە و …هتد. ئەگەر حەز بکەی خۆشی لە هونەر ببینی، ئەبێ لە باری هونەریەوە کەسێکی ڕەشنبیر بی. ئەگەر بتەوێ کاریگەری لەسەر خەڵك دابنێی، ئەبێ کەسێکی خاوەن کاریگەریەکی بزوێنەر و هاندەر بیت لەسەر خەڵك. هەر پەیوەندیەکت بە مرۆڤ و سروشتەوە ئەبێ دەربڕینێکی دیاریکراو بێ پەیوەست بێتەوە بە ئامانجی ئیرادەتەوە، بە ئامانجی ژیانی ڕاستەقینەی شەخسیتەوە. ئەگەر خۆشەویستی بکەیت بە بێ ئەوەی لەبەرامبەردا خۆشەویستی وەربگریتەوە، واتە ئەگەر خۆشویستنەکەت وەك خۆشویستن خۆشەویستی دوولایەنە بەرهەمنەهێنێ وە ئەگەر لە ڕێی دەربڕینێکی زیندووەوە دەربارەی خۆت وەك کەسێکی هەستناسك نەتوانی خۆت بکەیت بە کەسێکی خۆشەویست، ئیتر خۆشەویستیەکەت هیچ لەبارانەبووە، بەدبەختیە.‘‘

* هەموو هێڵی تەئکیدەکان هی مارکس خۆیەتی (وەرگێڕی کوردی)

دلاوەر قەرەداغی.. زیاد لە کەسێك! … ئیدریس عەلی

دنیای کلتووری و ئەدەبی ئەمڕۆ، لەم پنتە داخراو و دوورە شارستانییەتەی جیهاندا کە ناوی کوردستانێ، زیاتر لەو منداڵە بکەس و هەژارە دەچێت، کە چاوەڕێی دەستکی ڕەحمەتە تەر و پشتەی بکات، لە ڕووی بەرهەمی ئەدەبی و داهێنانەوە، لە چەند هەوڵێکی لەرەولەوە بترازێت، چ شتێکی ئەوتۆ نابینرێت، ئەم حاڵەتە تەواو لە کتێبخانەکانماندا بە زەقی ڕەنگی داوەتەوە و دەبینرێت و هەستی پێ دەکرێت.

بەڵام ڕەنگە لەووی کاری وەرگێڕانەوە، هەشتا شانسێکی ئەوتەمان

مابەت بە بەرگگرتنی دژی ژیان و وەستانەوە بەووی ناشرینییە زەرەکاندا، لانیکەم بە وێنەی وەتانی دەوروبەرمان هەنگاو بنێین و وزە و ژیانێک بگەڕێتەوە بە نێو گیانی کلتوور و ئەدەبییمان، دیسان ئەم حاڵەتەش بە هووننی بە کتێبخانەکانمانەوە هەست پێ دەکەین و دەبینین، پەدچەت ئەمەش جارە خەشبەختییەک بەت بە ئەمەی خوێنەر، کە لە ناو ئەم بەکەسیی و کەس بە کەسدا، چەند وەرگێڕێک، بەوپەڕی پەرەشی و عەشقەوە خەریکی کاری وەرگێڕانن لە ناو زمانە جیاجیاکانی دنیادا، وەرگێڕانی شاکارە زیندووەکانی نووسەرە گەورە و دیارەکان، لە لایەکەوە بوونەتە خەزنەیەکی دەوڵەمەند و بە بەها بە خوێنەران، لە لایەکی دیکەوە خەری ئاوەدانین و تیشکەکانیان کەوتوونەتە سەر کتێبخانەکانمان، ئەوان بەوچان کاری وەرگێڕان دەکەن و لەو جوانیانەی خەیان دەیبینن بەشی ئەمەشی لە دەدەن.

بەشبەحاڵی خەم، وەک خوێنەرێک کە سەروکارم لەگەڵ کتێبە ئەدەبییەکاندا هەیە و حەز بە خوێندنەوە دەکەم، ئاشنای گەلە وەرگێڕ و بەرهەمەکانیان بووم و تا سەر ئێسک بە کتێب و جوانی قەرزاریان کردووم، هەنگێ لە هابردووداً لەسەر هەندیکیان لەرەولەوە.. لەم هەژنامە و گەڤار، قسەیەکی خەرمانکردبە، یاخوود بە ستوونێک و چەند وشەیەکی سادە، بەڵام هەقوەاوی هاستگەیی ناخ و دە، سوپاسیکمان کردبن، بەڵام هەشتا ئەم هەوڵانەی ئەمە لە کوێ و ئەو ماندووبوون و شەوننخووننی و عەشقە گەورانەی ئەوان لە کوێ؟.

یەکێک لەو وەرگێڕانەی کە ئەزموونێکی جوانی هەیە (دلاوەر قەرەداغی)ە، ناوبراو لە پەنا ئەزموونە تایبەت و هەمنەکەی شیعردا، بە عەشقێکی ئەبەدییەوە، چەندین شاکاری مەزنی جیهانیی وەرگێڕاوە و بە زمان و کوردییەکی تەواو جیاواز و جوان ئاشنای کردووین، گەر لامسەلایی و بە خەرایی چاوێک بە کتێبخانەی کوردیدا بگەڕین. مومکین نییە نیگامان لەسەر چەنین کتێبی (دلاوەر) نەگیرسەتەوە، من بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەڵێم کە ئەگەر ئەو نەبوایە ئەمەی خوێنەری کورد، مەگەر تەنها لە دوورەوە ناوی نووسەرەکانیان، یاخوود کتێبەکانیانمان ببیستایە.

هەنگێ کاری ئەم نووسینە نەبەت ناوی یەک بەیەکی ئەو کتێبە گرنگانە بەرەت کە لەماوی ئەزموونی کاری وەرگێڕانی دا پێشکێشی کردووین، چونکە بە دڵنیاییەوە خودی خوێنەران بە خەیان ناوی سەرجەم کتێبەکانیان ئەزبەر و بەریکەوتوون، کتێبخانەی ماهەکانیان تژین لەو هەمان و شانامە و بیروڕیانەی گەورە نووسەرانی جیهان، کە ئەم وەریگەڕاون، دیسان کاری ئەم نووسینە ستایش و مەدحێکی بە

بنەما و فووتکردنکی لە خۆی نییە، چونکە نە نووسەری ئەم نووسینە بە بنەما وەسف دەکات، نە ئەوەی ئەم نووسینەی لەبارەوە نووسراوە پەی خۆشی وەسف بکرێت، نە کاریشی پێیەتی، ئازیبوونی خوێنەر لە کتێبکانی بە ئەو هەموو شتەکە و پێزانینکی خاکرایانە سەرلەنوی دەیخنەوە سەر نەغمەی کارکردن و ماندووبوونی لەبیر دەبەنەوە.

تازەترین کتێبی وەرگێرانی کاک دلاوەر، کتێبە بە نرخکەی (ئەندرە مالرۆ)ی فەرانسیە، بە ناوی(نایادەوەری) ئەو کتێبە قەبەی کە ئەمە پێشتر تەنها ناویمان بیستبوو و لەرەو لەوە باس لە گرنگی و بایەخی کرابوو، وەک خوێندنەری کورد خۆنمان بە وەرگێرانیەوە دەبینی، من بیر لەوە دەکەمەوە چ ئازایەتی و عەشقێک لای دلاوەر هەیە کە دەست بەرێت بە کتێبکی قەبارە گەورەی وەها؟ لە سەردەمیکدا کە دنیا بەرەو بەرژەوەندیە زەر تایبەتییە تاکە کەسیەکان دەڕوات، ئەوە چ لە خەبردوویەکە وا لە دلاوەر دەکات پشت بکاتە خەی و چۆڕی ژیان و هووبکاتە خوێنەر عەزابی وەرگێران و ئازاری نووسینەوە و وەک کارگێیکی چالاک پە بەرهەم بێت و جوانی پێشکەش بکات؟ لە نەوەندێکدا بە ناوی نەوەندی ئەدەبی کوردییەوە کە دەیان و زیاتریش خەریکی خەبردنە پێشەوە و ئیمتیازات و هاتوهاوار و گیرفان گەرمکردنن، ئەو تایبەتمەندییە چییە وا لە دلاوەر دەکات بەدەنگ و بە بانگەشە و دەنگدەنگ، تاوناتاوی کتێبکی نوێ و نووسەرکی نوێمان پێ ئاشنا بکات؟ بگوومان بوونی کەسانی وەک کاک دلاوەر و چەند هاوڕێیکی دیکە لە نیوەندەکەدا، کتوومت لە کەرکەی ئەو ماڵە هەژارە دەچن، کە شانیان داوەتە بەر هووخان و بە پێوە ئازار دەچەژن بە ئەوەی جوانی نەکەوێت، ئەز دڵنیام ئەوەی ئەم هاوڕێ شاعیر و وەرگێرە بە تەنیا دەیکات، کاری دامودەزگایەکی گەورەیە بە هەموو هێندەکانییەوە.

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر ئارام

کاکەی فەلاح ... سازدانی / شاخەوان سدیق

ئارام کاکەی فەلاح:
نووسەر بوونەوەرێکی ئاڵۆز و پەرش و بڵاوە، کتێب نەبێ هیچ شتێکی تر کەی ناکاتەوە

لە دونیای ئەدەبی ئێمەداو بەتایبەت لە بواری نوسینی چیرۆکدا (ئارام کاکەی فەلاح) یەکێکە لە ناوەدیارو دەنگە جدیەکانی ئەو بوارە، بێ ئەم ساڵیش و لە چوارەمین ڤێستیڤاڵی ئەندێشەدا، خەڵاتی چیرۆکی پێبەخشرا، بێ ئاگاداربوونی زیاتر لە دونیای ئەدەبی ئەو نوسینەکانی ئەم دیدارەمان لەگەڵ سازدا.

پرسیاری یەکەم: لە وتارێکدا (شێرزاد حەسەن) دەڵێت:مومکین نییە مرۆڤ پاش خوێندنەوەی هەر کتێبێك بەشێك لە دونیا بینییەکانی نەگۆڕێت. بەڵێزیشتان لە نووسینێك دەربارەی ناسینی کتێبەوە دەڵێن: ئەوەی رۆژە دەستی بردو کتێبێکی بە چێژەوە خوێندەوە، ئیدی قەت وەك خۆی لێ نایەتەوە. مەبەستمە بپرسم:کتێب بێ لە ژیانی مرۆڤدا گرنگە؟، ئەم سیحرە، ئەم جادووە چییە کتێب لە مرۆڤی دەکات و دەیگۆڕێ بێ کەسکی دیکە؟

ئارام کاکەی فەلاح: لە چیرۆکی (ژنی ژێر باران)دا وتەیەکی ژنە نووسەری فەرەنسی تیایە بە ناوی (مادام دی سڤێنگە)، کە لە ناوەڕاستی سەدەی حەڤدەهەمدا ژیاوە و بە نووسینی نامەکانی، بە تایبەتی نامەکانی بێ کچەکەی، زۆر بەناوبانگە و دەڵێ: هەتا کتێب هەبێ خۆمان هەڵناواسین.لە ڕاستیدا لای من کتێب ئەو ماڵە ڕەمزییەیە کە مرۆڤ هەمیشە هەیەتی و دەتوانێ بچێتەوە ناوی و دەرگاکەی پێوە بدات وهەست بە ئارامیی بکات. ئەو ئاوێنە سیحرییانەیە لە جیاتی سیمای دەرەوەت دەتوانی لە خۆت بڕوانیت و ترس و هاوار و ئائومێدییەکانتی تێدا بدەزیتەوە. یان دڵستێڤسکی وتەنی ئەو نهێنییانەی تێدا بدەزیتەوە کە مرۆڤ تەنانەت جورئەتی ئەوەی نییە لەگەڵ خۆشیدا باسیان بکات. کتێب ئەو زەوییەیە کە دەتوانی خەونەکانتی تێدا بچێنی. ئەو سەفەرانەیە کە ناتوانی خۆت بیانکەیت، ئەو سەفەرانە بە نێو سەدەکاندا، بە نێو وڵات و شارەکاندا. ئەو کەسانەی بێ ئەوەی بیانناسیت، دەبنە بەشێکی گرنگی ژیانت. کتێب چەندێ گرنگە بێ ناسینی دونیا، هێندەش گرنگە بێ ناسینی خۆت. کتێب

دەستکاری هەندێ شوێن دەکات کە وا دەکات لە خێت زیاتر نزیکت بکاتەوەو زیاتر بەو مرۆڤەی ناو خێتت ئاشنا بکات. بۆیە ئەوانەی پەیوەندییەکی قووڵیان بە کتێبەوە نییە، بە خێیان زۆر غەریبن. ئەوانەی کتێب ناخوێننەوە، چونکە سەیری خێیان زۆر ناکەن، زۆر قسە دەکەن و بە گشتی کەسانی زۆرە بۆن.

پرسیاری دوو: زۆر جار دەوترێت کاتێك مرۆڤ دەستی بە هێنانەدی خەونەکانی ناگات، پەنا بۆ نووسین دەبات. بەختیار عەلیش لە دیدارێکدا دەڵێت(مرۆڤ کاتێك لە هەموو شتەکان فاشیل دەبێت روو دەکاتە نووسین و دەبێت بە نووسەر). بەڵاستی نووسەر بوون دواکارتی فشاری مرۆڤە بۆ بەردەوام بوون لە ژیان؟ یان نووسین بۆ دەستڕاگەیشتنی مرۆڤە بۆ ئاشنابوون بە دیوێکی تری ژیان و کەشف بوونی دونیایەکی نوێیە؟مەبەستمە بپرسم تۆ بۆ دەنووسیت؟ نووسین وەڵامدەرەوەی چ پرسیارێکی تێیە لە ژیان؟

ئارام کاکەی فەلاح: نووسین وەك عەشق وایە، تەنها ئەو کاتە هەستی پێ دەکەی کە لەناو زیندانەکەیدایت. لەمەوە دەمەوێ بڵێم کە نووسین بۆیارێکی پێش وەخت نییە. نووسەری راستەقینە ناتوانێ بڵێ ئیتر من لە بەیانییەوە دەبم بە نووسەر، یان گەورە بم دەبم بە نووسەر. مرۆڤ کاتێ پێ دەزانێ نووسەرە، کە ئیتر لە هەموو شتێکی تر دەستی شتووە. ڕۆژێ هەست دەکەی تەواو بە تەنیا ماویتەوە، یان لەناو دەیەها کەسدایت و تەنیایت. هەست دەکەی هیچ شتێکی تر سوودی نەماوەو کەس گوێ ناگرێت لاپەڕە سپییەکەی بەردەمت نەبێت. کتێب نووسین ئەو پەرچەکردارەیە بەرامبەر ناعەدالەتییەکانی دونیا، بەرامبەر برین و خواروخێچییەکانی. ئەو هاوارانەیە کە کەس ئامادە نییە بیبیستێت. من دەنووسم، چونکە هەست دەکەم بەشێکی زۆر زۆری من بە نووسین نەبێت قسە ناکات. نووسەر بوونەوەرێکی ئاژاز و پەرش و باوە، کتێب نەبێ هیچ شتێکی تر کەی ناکاتەوە.

پرسیاری سێ: گوستاف فلوبێرلە شوێنێکدا دەڵێ:(مادام بۆڤاری خێمم). منیش زۆر جار لە خوێندنەوەی چیرۆکەکانی تێدا، وێنەی خێت دەبینم و ئامادەییتان وەك کاراکتەر لەناو چیرۆکەکاندا دیارە، بە تایبەت لەناو چیرۆکی (باوکی ناو تەلەفزیۆن)دا. دەمەوێ بزانم تا چەند بۆچوونەکەم ڕاستە؟ تێ دەتەوێت چیرۆکی خێت بنووسیتەوە یان هی ئەوانی تر؟

ئارام کاکەی فەلاح: وەك لە زۆر شوێنی تریش باسم کردووە، مرۆڤ ناتوانێ خێی لە نووسینەکانی بهێنێتە دەرەوە. کە سەیری ژیانی

گارسیا مارکیزو ئەو شۆنەی لێی دەژیا، دەکەین،ئەوسا تێدەگەین کە ژیانی ئەم نووسەرە بە چی لەناو ڕۆمان و چیرۆکەکانیدایە. من تا بیرەوەرییەکانی ئانا دەستۆفسکایام نەخوێندبووەوە، بۆوام نەدەکرد دەستۆفسکی هێندە لەناو کتێبەکانیدا بێت. تۆ هەر سەیری دوو ڕۆمانی بکە،(بیرەوەرییەکانی ماڵی مردووان هی ساڵی ١٨٦٤ و قومارچی هی ساڵی ١٨٦٦) ،ئینجا بێت دەردەکەوێ سێبەری ئەم پیاوە لەهەموو شوێنکی ئەم دوو ڕۆمانەیە. من لە پراگ ئەو کەلاوەو ماڵ و ژوورە ووخاوانەم بینی کە کافکا تەمەنکی زۆری ژیانی تێدا بەسەر بردبوو، ئەو شوێنانەی کە لێی دەژیا و دەنووسی، ئینجا لە نووسینەکانی باشتر تێگەیشتم و زانیم کە زۆربەی چیرۆك و ڕۆمانەکانی باسی ژیانی پڕ برین و پەپووتی خۆیەتی. بێگومان ئەمانە هەموویان بۆ ویستی نووسەر خۆی دێنە کایەوە. منیش وەك هەر نووسەرێکی تر بۆ ویستی خۆم بەشێکی زۆرم لەناو چیرۆك و ڕۆمانەکانمدایە. بەڵام ئەم باس کردنە، باسکردنکی بایۆگرافی و ژیانی تایبەتی نییە، هێندە هەیە دەبۆ لەشوێنکی تردا بۆی بگەڕێین، ئەم شوێنەش یادەوریيە.دوایش ئەم خودە هێندە لە نێوان دیەکان و ئەوانی تردا دەتووێتەوە کەهەر باس کردنکی خود، چەندەها کەسی تر خۆی تێدا دەبینێتەوە.

پرسیاری چوار: لە دیدارێکدا خۆزانی (مەحموود دەوێەت ئابادی) باس لەسەر وەختی نوسینی ڕۆمانی(کلیدەر) دەکات و دەڵێ: شەوێك نیوەشەو خەبەرم بووەوە، مەحموود بە کوێ دەگریا، پێم وت خێرە چی بووە بۆ دەگریت؟ وتی یەکێ لە پاڵەوانەکانم مرد کە نەدەبوو بمرێت. تۆش لە پشەکی یەکێ لە کتێبەکانتا دەڵێیت: زۆر بە وردی وچڵی لەگەڵ پاڵەوانەکانم دەژیم ولاتان سەیر نەبێ گەر بڵێم لەگەڵ نووسینی هەر چیرۆکێکدا نەخۆش دەکەوم. مەبەستمە بزانم تا چەند ڕووداو وکاراکتەر لە دەرەوەی ئیرادەی نووسەر لە دەقدا خۆیان فەرز دەکەن؟

ئارام کاکەی فەلاح: دەزانی گارسیا مارکیز هەمان چیرۆك دەگێڕتەوە کە مارسیدیسی ژنی شەوێك هەڵدەستێ و دەبینێ مارکیز دەگری و لێی دەپرسێ چی ڕوویداوە؟ ئەویش دەڵێ : پاڵەوانکی خۆم لە ناو ڕۆمانەکەدا کوشت. ناچار بووم، مارسیدیسی ژنیشی تا بەیانی لای دادەنیشێ و دڵی دەداتەوە. ئەم قسەیە لە کتێبکدایە کە دیدارکی دوورودرێژە لەگەڵ نوسەردا و هەموو کتێبەکە بۆ دیدارەکە تەرخان کراوە. بەهەر حاڵ ئەوە لای من وایە کە لەدوای نووسینی هەر چیرۆکك و ڕۆمانێك من تەندروستیم تێك دەچێ و نەخۆش دەکەوم، هاوڕێ نزیکەکانم ئەوە دەزانن و من هەندێ جار بە گاڵتەوە پێیان دەڵێم کە

من دوای نووسینی هەر چیرۆكیك، چوار تا پینج كیلۆ كەم دەكەم ونووسینی چیرۆك لای من بۆ ڕەنجیم باشە، بۆیە پیشنیار دەكەم ئەوانەی دەیانەوێ وەزنی خۆیان دابەزێنن، بڕۆن و چیرۆك بنووسن و بە چێی و بە قووڵی لەگەڵ كاراكتەری ناو چیرۆكەكانیاندا بژین، كاتێك نووسەر وا بە قووڵی، بەو جۆرەی من مەبەستمە لەگەڵ چیرۆكەكەیدا دەژی، ئەوا نووسینی زەحمەتتر دەبێت، چونكە ئەرك و پێداویستی لەسەرت زیاتر دەبێ و گەر ئەوسا شتێكی واش هاتە پێشەوە كە وای لێ كردی بڕیارێك بدەی بێ نەمانی یەكێك لە كاراكتەرەكان، ئەوسا وەك دەبینی كاراكتەری ناو چیرۆك و ڕەمانەكان وەك كاراكتەرەكانی دەرەوەی تێكستی لێ دێ و نەمانی ئەوانیش ژانێكی گەورەت پێدەگەیەنێت.

پرسیاری پێنج: لە ئێستادا ڕەژانە و لە بڕاوكراوەكاندا بەر چەندین تێكست بە ناوی چیرۆكەوە دەكەوین، بەڵام كاتێ بەدوای چیرۆكی جددیدا دەگەڕێن، چیرۆكی جددیمان زۆر كەمە. بە بۆچونی بەڕێزتان ئەم زۆر و بڕییە هی چییە؟

ئارام كاكەی فەلاح: سارتەر لە ساڵی ١٩٤٧ دا كتێبێكی هەیە بە ناوی (ئەدەب چییە)، لەوێدا بەراوردێك دەكات لەنێوان نووسەر و دانەردا دەڵێ: مەرج نییە هەموو دانەرێك، نووسەر بێت. منیش لەسەر هەمان بۆچوونی سارتەر دەمەوێ بڵێم، دەبێ ئەمەش بەراوردێك بكەین لەنێوان نووسینی چیرۆك و چیرۆك نووسدا و بە بۆای من مەرج نییە هەموو ئەوانەی چیرۆك دەنووسن و تەنانەت كتێبی چاپكراویشیان هەیە وەك كەمەڵە چیرۆكنووس لەقەڵەمیان بدەین. با بەمەوە سەر زۆر و بڕییەكەو لەچەند خاڵكدا كۆیان بكەمەوە. یەكێ لەو خاڵانە ئەوەیە كە بەڕاستی نووسینی چیرۆكی جوان زەحمەتە. هەر خێی هونەری گێڕانەوە كارێكی سەختە و بەهرەو لێزانین و ماندووبوونێكی زۆری دەوێ و كارێكی هەتا بڵێی پووكێنەرە. دووم هێ ئاستی خراپی ئەو گۆڤار و ڕۆژنامانەن كە زۆربەی ئەوانەی سەرپەرشتی دەكەن ئاگایەكی زۆر قووڵیان لە ئەدەب نییە و شایستەی ئەو شوێنە گرنگە نین كە ئای خۆیان لەسەر ئەو ژانرە گرنگەی ئەدەب دەربڕن و زۆربەیان زمانێكی زیندووی بیانی نازانن و ئاگایان لە ئاستی ئەدەبی جیهانی كەمە خوێنەرێكی تەمەڵن، بۆیە هەر تێكستێكیان بە ناوی چیرۆكەوە بێ بێت، بە كارێكی ناوازەو داهێنەرانە لەقەڵەمی دەدەن و بۆاوی دەكەنەوە، بۆیە ئەوان لای من هێكارێكی زیندووی ئەو زۆرو بڕییەن و لێپرسراوی یەكەمی ئەو ناشرینییەن. هێكاری سێیەم، دەتوانم ئەو گروپ چێتییەی ناو ئەدەبی كوردی دەستنیشان بكەم، كە هاورێیەتی و پیاهەڵدانی درێ زیاتر بوونەتە هێنانە پیشەوەی هەندێ تێكستی خراپ، كە ماوەیەك

سەرقاڵ و بەزارت دەکات و ئیتر بە خەی ون دەبێت. بەڵام ئەوەیان لای من زۆر گرنگ نییە، چونکە هیچ تێکستێکی خراپ بە مەدح و پیاهەڵدان ناژی، بەڵام لەوە نیگەرانم کەئەم جارە ئەدەبە تەواو ئەدەبی کوردی داپۆشیوەو بەخەی و وەهمەکانییەوە خوێنەری ئەمەی سەرقاڵ کردووە و ئاستی چێژی ئینسانی ئەمەی لە تێکستی جوان دابەزاندووە و لەسەدا نەوەدی خوێنەری ئەمە نازانێ تێکستی جوان چییە؟ یەکێکی تر لە هۆکارەکانی ئەم دە پازدە ساڵەی دوایش، دەرکەوتنی تێکی کەمەایەتی وەك فەیس بووك و دەست خۆشییەکانێتی، نووسەرو خوینەری وا ساویلکە هەیە کە هێز و جوانی نووسین بە لایك و دەست خۆشییە درۆکانی ناو فەیس بووك دەپۆوێت و بەو جارە خەی لێ دەبڕتە نووسەری چیرۆك و لە هەمان کاتدا ڕۆمان نووس و ڕۆژنامە نوس و وەرگێرو دەیەها شتی تر. هۆکاری تریش زۆرن، بەڵام ئەوەندە جارێ بەسە.

پرسیاری شەش: زۆر جار لە چیرۆکەکانتا کۆتایی کراوە هەیە، خوێنەر چاوەڕێی بەشی تری چیرۆکەکانت دەکات.وەك بۆ نموونە چیرۆکی (ژنی ژێر باران). بە ڕاستی نەدەکرا کۆی بەشەکانی ئەم چیرۆکە و هەندێ لەوانی تریش پۆکەوە وەك ڕۆمان بنووسرانایە؟ ئەمە ویستی خۆتە خوێنەر تامەزرۆ بکەیت و وای لێ بکەیت چاوەڕێ بکات تا بەشێکی تری چیرۆکەکە؟ یان بۆ ویستی خۆت ئەمە ڕوودەدات؟

ئارام کاکەی فەلاح: بۆگومان زۆربەی زۆری ئەو چیرۆکانەی من نووسیوومن، دەمتوانی بیانکەم بە ڕۆمان و ئێستاش دەتوانم بە شێوەی ڕۆمان بیاننووسمەوە، تۆ باسی(ژنی ژێر باران) دەکەیت، منیش نەك تەنها ئەو چیرۆکە کە سێ بەشیم لێ نوسیووە و بەشی سێیەمیم تێکەڵاوی چیرۆکی نووسینەوەی دێك کردۆتەوە، بەڵام هەموو چیرۆکەکانی تریشی وەك (گوڵەکانی دۆزەخ، نووسینەوی دێك،من و کامڕاکەم،باوکی ناو تەلەفۆن،ئەو کوێەی لە زۆر کەس دەچێت،دزینی خەونەکان و من بە بووکێکی گەورەوە) بە ڕۆمان بنووسیایە، بەڵام ڕاستت بوێ، من هەر ڕۆمانێك بتوانم بە چیرۆك بنووسم، ئەوا وا دەکەم و بە چیرۆك دەیاننووسم با چەند بەشکیش دەرچن. ئەوە بۆ من گرنگ نییە خاوەنی چەند ڕۆمان دەبم، بەڵکو ئەوە بۆ من گرنگە خاوەنی چەند چیرۆکی جوانم. چیرۆکێکی جوان، بە دە ڕۆمان ناگۆڕمەوە، بەڵام ئەم ڕۆمانەی دوایم(سیزیف، ئەو کوێەی دوو دێی هەیە)بە چیرۆك بڵم نەنووسرا بێیە بۆ ویستی خۆم درێژ بووەوە بۆ ڕۆمان. هەر چەند پێشم خۆش بوو بوو بە ڕۆمان، بۆ ئەوەش خۆم بۆیار نادەم، بەڵکو نووسینەکە خەی بۆیار دەدا، قەت ئەو بەشانەی چیرۆکەکانم، کە لە یەکەوە دەبنە دووان سیان، بۆ تامی ..تامی و

تامەزرۆیی خوێنەر نایانناسم، بەڵکو پێویستییەکەی رۆحی خۆمە وا دەکات درۆژ ببینەوە تا ناکۆتا.جۆر و کاراکتەری ئەو چیرۆکانەی من دەیانناسم وا فەرز دەکاست تا ناکۆتا درۆژ ببینەوە.، من تەنانەت رۆمانی (سیزیف ئەو کوێەی دوو دڵی هەیە)، لەناو خۆیدا چەندەها رۆمانی تری هەڵگرتووە، چەندەها بەشە رۆمانی نەنوسراوی تیایە، هەر کاتێ بیەوێ بانگم دەکات تا بینووسمەوە. هیچ شتێ سنوور بۆ ئەو خەیاڵ و نوسینانەی من دانانێت مەرگ نەبێ، بۆیە تا من بژیم و توانای نووسینم هەبێ ئەوانیش دریژ و درۆژتر دەبنەوە و بەشی تر لەدایك دەبێت.

پرسیاری حەوت: لە ئێستادا ئێوە یەکێکن لە دەنگە جددییەکانی ناو چیرۆکی کوردی و خاوەن خوێنەری تایبەتی خۆتانن.دەکرێت لێرەوە بە خوینەرەکانتان بڵێن، پێژەی ئایندەتان چییە و خوێنەرەکانتان بەم زوانە چیرۆکی تازەتان دەخوێننەوە؟

ئارام کاکەی فەلاح: بەڵێ ماوەیەکی تر چیرۆکێکی تازەم بە ناوی (کارگەی تووەیی) لە گۆڤارێکی تازەدا بڵاودەبیتەوە و لەوێدا خوێنەران بەر تەکنیکێکی تازەم دەکەون لە ناو چیرۆکدا کە دەتوانم ناوی بنێم (تەکنیکی شانۆیی لەناو چیرۆکدا).پرۆژەی نووسینی ترم زۆرە و رۆمانێکی تازەم بە دەستەوەیەو گەر بۆم کرا وەك چیرۆك بینووسم ئەوا دەیکەم، گەر نەمتوانی ئەوا دەیکەم بە رۆمان.

پرسیار: لەوەڕامی پرسیاری شەشدا دەڵێیت(هەندێك چیرۆك هەبووە دەمتوانی بیکەم بە رۆمان و هەندێك لە رۆمانەکانیش دەمتوانی بە شێوەی چیرۆك بنووسم)دەپرسم گۆڕینی چیرۆك بە رۆمان و گۆڕینی رۆمان بە چیرۆك ئەوەندە کارێکی ئاسانە؟دەتوانی بە وردی باس لە جیاوازییەکانی چیرۆك و رۆمانمان بۆ بکەیت؟

ئارام کاکەی فەلاح: بۆگومان هێندە ئاسان نییە، بەڵام وەك لە پێشدا وتم، کاراکتەری ئەو جۆرە چیرۆکانەی من دەیانناسم، بە پێی ئەوەی تەکنیکێکی کراوەیان هەیە، ئەگەری درۆژبوونەوەیان هەیە تا ناکۆتا، ئەگەری ئەوەی هەمیشە بێنەوە ناو ژیانی ئێستا، ئەگەری خۆتازەکردنەوە، ئەگەری ژیان خۆی لەهەمووی گرنگترە، کەمەڵك کاراکتەر هەمیشە ئەگەری ئەوەیان هەیە بێنەوە بەردەمت وهەناسەت لێ قەرز بکەن و بڵێن بمانووسە ئێمە نەمردووین.من گەر بتوانم ژنی ژێر باران بە سێ بەش بنووسم، بێ ناتوانم بیکەم بە رۆمان؟بە تایبەتی ژنی ژێر بارانێك کە چیرۆکەکەی قەت تەواو نەبێت. من گەر غەریب ریکارد بە سێ بەش بنووسم، بێ ناکرێ بەشێوەی رۆمان بینووسم بە

جۆرێك ئەم كاراكتەرەم هەمیشە دێتەوەو دەچێتە ناو چیرۆكەكانی تریشمەوە؟ لەكاتێكدا من خۆم رۆمانیش دەنووسم، دەزانی بۆ یەكێ نووسەری هەردوو جۆرەكە بێت، ئەوە دەزانێ كە چیرۆك و رۆمان هۆندە دوو دونیای لێك جیاواز نین. ئەوە لای ئێمەی كورد چونكە رۆمان تەمەنێكی هۆندە كورتی هەیە، لامان زەحمەت ترە و وا دەزانین چیرۆك نووسین ئاسانترە، بەڵام راستت بوێ پێچەوانەیە. گەركەمێك لە پێوانە گشییەكانی چیرۆك و رۆمان قسە بكەم، دەتوانم بڵێم كە چیرۆكێكی درێژ(نۆڤێل كە لە بنەڕەتدا وشەیەكی ئیتاڵییەو لە نۆڤێلاوە هاتووە كە بەمانای هەواڵ دێت، یان بە لاتینێكەی پروسە كە مەبەست لێی جۆرێك گێڕانەوەیە كە هەناسەیەكی درێژی تێدایە) دەتوانی بۆ چل و نۆ لاپەڕەیەك درێژ بێتەوە، دوای ئەوە دەكرێ لە پەنجاوە ناوی بنرێت رۆمانی كورت.

هەرچەند من خۆم زۆر بۆوام بەم جۆرە پێوانانە نییە.ئیشی رۆمان ئیشكە لە ئاسۆیەكی فراوانتردا، لە یاریگایەكی فراوانتردا، لەگەڵ كەمەڵك كاراكتەری زۆرتردا، لەگەڵ جیاكردنەوەی بە چەند بەشێك و هەر بەشێكیش دەكرێ باسكی سەربەخۆ بێت، دوایی بە تەكنیكێك ئەم بەشانە پێكەوە ببەسرێتەوە،بەڵام لە چیرۆكدا دەكرێ یەك بەسەرهاتت هەبێ و یەك كاراكتەر،یەك هەناسە، یەك رووداو، یەك چوونە ناوەوە، یەك كۆتایی، یەك گرێچن، یەك سەرەتا، بەڵام ئەمە كاری نووسین ئاسانتر ناكات، چونكە لە چیرۆكێكی جواندا دەبێ حیساب بۆ هەموو ستەیەك و بۆ هەموو وشەیەك بكەیت، دەبێ هیچ شتێكی زیادەی تێدا نەبێت، لە كاتێكدا لە رۆمانێكی ئاساییدا دەتوانی چەندها لاپەڕە بە وەسف پڕبكەیتەوە، دەتوانی چەندەها شت بڵێیت كە دەكرێ نەیانڵێیت، وەك سیاسییەك چۆن دەتوانی سەعاتێك قسە بكات و هیچیش نەڵێت، رۆمان نووسێكیش دەتوانی چەندەها لاپەڕە بنووسێت و هیچیش نەڵێت، نەك تەنها نووسەران، بەڵكو خوێنەرانی رۆمانیش ئەوە دەزانن كە رۆمان پرێتی لە شتی زیادە، كە دەكرێ فڕێیان بدەیت و هیچ كارێكیش نەكات، لە كاتێكدا چیرۆكی جوان بە شێوەیەك بیناكراوە دەسكاری یەك ستە بكەیت دەمێ،بگومان ئەم پێوانەیە بۆ زەربەی ئەو چیرۆك رۆمانە خراپانەی ئێستا لای ئێمە دەنوسرێن و باوەبنەوە ناگونجێ، پێش هەموو شتێ دەبێ ئەو سەرنجە باوە فڕێ بدەین كە نووسینی چیرۆك ئاسانترە لە رۆمان، بەتایبەتی ئەو جۆرە چیرۆكەی ئێستا ئێمە دەینووسین، مەبەستم چیرۆكی مۆدێرنە، هەموو ئامادەكارەییەك و هەموو ئەگەرێكی بوون بە رۆمانی تێدایە، من باسی ئەو دوو چیرۆكەی خۆم كرد، بۆجگە لەوان، تۆ سەیری چیرۆكی (من و كامەراكەم) چیرۆكی (دزینی خەونەكان)، ئەمانە بۆ نموونە وەك لە پشەكی كەمەڵە

چیرۆکەکەشدا باسم کردووە، کە بە تەکنیکی مینی ڕۆمان نووسیومن، کەسانێکی زۆر کەم نەبێ، زۆرکەس ئاوڕیان لێ نەداوەتەوە و تێی ناگەن، تێشی بگەن، هێندە سەرقاڵن بەخێیانەوە دوو وشە لەبارەیەوە ناڵێن، زۆر کەسیش دەیبات و بەهەڵە بەکاری دێنێت،من ئەم ماوەیە چەند چیرۆکێکم خوێندەوە بەو جۆرە تەکنیکەی من دەینووسم نووسرابوون، هێندە چیرۆکەکەیانی قەرەباڵەغ کردبوون، یەکسەر تێدەگەی کە ئەم برادەرانە لەم جۆرە تەکنیکە تێنەگەیشتوون و بەکاری دێنن.دەستخۆشیان لێ دەکرێ و هەندێ جار خەڵاتیشی پێ وەردەگرن.

بێ ئەوەی ئەوانەی بڕیاردەدەن لەبارەی ئەو چیرۆکانەوە، لە جیاتی ئەوە پێیان بڵێین کۆی باش! چیرۆک وا نانووسرێ، ئەم تەکنیکە بە هەڵە تێگەیشتووی. بێ نموونە ئەو جۆرە تەکنیکە یارمەتیت دەدا چیرۆکێک بە تەکنیکی ڕۆمان بنووسیت، بەڵام ئەم جۆرە تەکنیکە دێت و ڕووداوەکانت بێ کۆدەکاتەوە و دەیهێنێتە ژێر کۆنترۆڵی نووسینەوە،بڵێیە چیرۆکەکە بەم جۆرە تێکەڵ و پێکەڵ و قەرەباڵەغ نابێ، وەک چۆن ڕووناکییەک لە دەرەوە دێتە ناو کامێرایەکەوە و عەدەسەی کامێراکە ڕووناکییەکەت لە یەک خاڵدا بێ کۆدەکاتەوە تا پەڕش و بڵاو نەبێتەوە، تا عەدەسەکەشت باشتر بێ، ئەو وێنەیەی دەیگریت ڕوونتر دەبێت، ئەو تەکنیکەش وایە ڕووداوەکانت بێ کۆدەکاتەوە تا کۆنترۆڵیان بکەیت و بێ گرۆانەوە ئاسانتر بێت، لەچەند ڕووداوێکەوە بێنەوە سەر یەک دوو ڕووداو، لە ڕماندا بە پێچەوانەوەیە، لە عەدەسەکەوە جارێکی تر دێتە دەرەوە و پەرش و بڵاو دەبێتەوە، لە یەک ڕووداوەوە دەبێتە چەندەها ڕووداو. لە یەک کاراکتەرەوە چەندەها کاراکتەری تر لەدایک دەبێ.بڵێیە ئەگەری ئەو ئەو چیرۆکانەم و کردن و نووسینیان بە ڕۆمان کارێکی هێندە زەحمەت نییە، وەک لەچاوپێکەوتنێکی تریشدا باسم کرد، کە من بە نهێنی لابورێکم هەیە کە تەکنیکی چیرۆکی تێدا لەدایک دەبێ، جارێ وا هەیە لەدایک بوونی تەکنیکێک چەند مانگ وساڵ تێڕامان و بیرکردنەوەی وردو قووڵی دەوێت، هەندێ کەسیش دەیانەوێ بە دوو چیرۆک ئەو تەکنیکانە بەرن و بەکاری بێنن بێ ئەوەی بەقووڵی لێی تێبگەن. وەک ماشێنێک بیدەیتە دەست قووتابییەکی نەزان لێی بخوریت، ئەوانەشی بریار لەسەر باشی ئەو تێکستە خراپانە دەدەن، وەک ئەو مامۆستایانە وان لەتەنیشت ئەو قوتابیانەوە دانیشتوون ولەبەر ورگ و گیرفانی خۆیان هەر خەریکی دەستخۆشی کردنیانن بەبێ ئەوەی گوێ بدەنە هەموو ئەو ڕووداوانەی لە ڕێگا تووشیان بوون.

نامەی نێوان ئەدیبان (نامەی عەبدوڵا سەراج بۆ سەباح هەنجەر)

گیانەکەم رەنجەر: گشت رۆژ و سێاو و سێزم بۆ تۆ و دایکی خەون و ڕۆەکانت، لە وشەی (گیانەکەم) دا خەستکردووتەوە، پترم بۆ ناوێژرێت.
دواین کێشیعرت: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم – 2015)، ئەزی بە شیعرییەتی: (پووشکین و ئیلیەت و ئێکتاڤیێ پاز)ەوە، بەستایەوە و بەڕاستی لە کێشیعرەکانی دیکەت ترازاویت و دەنگت سێزناکتر و پاراوتر و جوداترە و ئومێدی داهێنانت لە دڵی گەورە و بەهێزی شیعردا دورست کردووە، بەتایبەتی لە کەڤاڵە وشەییەکانت و سێفیگەرییە شیعرییەکەت، تۆ هەشتا ساڵت بۆ تەمەنت نیشانداوە: (18/11/1965 – 18/11/2045)، کە دەق دەکاتە تەمەنی ئێستای من، ئایا لەو کێتاییەدا، (عەبدوڵا سەراج)ی مامت لەکوێ دەبێت؟ پرسیارێکە خۆی لە زەینمدا سەپاندووە، وەڵامی لەلای (الهو)وە، کە کەڤاڵکمە، بەڵام بۆ نیگایە کێشاومە، ببووڕە راستەوخۆ ئەم (شەتەحاتانە) دەنووسم و لە فەرموودەیەکی (ئەلنیفەری) سێفیدا ئاگادارت دەکەمەوە، کە پێمی گوت: (لە تاریکیدا جێگیربە، کە لە تاریکیدا نیشتم، خۆم بینی).

تۆ لەوێژی لە هێزی خودا، لەم شیعرانەتەوە خێت ناسیوە و جەستە و گیانی ئێقرەگری خێت دەبینی، بەختەوەر خێت، ئارام خێتی، نەك وەکو بەندە، لە بەرزەخی بێوا و نابێوادا، لە لێواری گومان و یەقیندا گیرماوم، خەتای من نییە، خەتای ئەوەی سەرەوەیە، کە (مێشکم) و (هزرم) و (هێشم)ی ئاوها داێشتووە و هەمیشە لە سێراخی کێن و دەروازە و ڕێنمام بۆ نایدێزمەوە؟ ئەمەیە ئەو پرسیارەی هەراسانی کردووم و بەگوناحی خۆمی نازانم.

گیانەکەم: ئەو ئافریدەی، کە لەسەرەوەیە، ئێمەگەلی ناچارکردووە کە هەبژێرین تۆم دەگەی، کەوابوو، چاوەنێی فریادەسم لە باوەشم بگرێ و سوکنایی بە گیانە رەوانە ناشادەکەم بدات بەر لەوەی (خێ)

دامپۆشێ، بۆ ئەوەی ئەم تەرمە پیس و بۆگەنەم رەگەزەکانی (خاك، با، ئاو) نەگۆڕێ، حەزم لە ئاگرە پیرۆزەکەیە، بمکاتە زووخاو و خۆڵەکەوە.

کتێب لە وەرگێڕاندا دووبارە لە دایك دەبێتەوە: داهێنان لە مانا هەرە تایبەتییەکەی خۆی داوام لێ دەکات و پێ بەگیان و دڵ حەز دەکەم ئەم کۆشیعرەت بکەمە عارەبی، تا عەرەب داهێنانی داهێنەری کورد ببینن. وەڵێ ئاوها پرۆژەیەك کۆتایی ئەو لە 10% یەی تاکە چاوەکم، ئەویش چاوی چەپمە، گیانەکەم با قەرزبێت لەسەر تەندروستی و تەمەن. شانازی بەوە بکە، جیاوازی لەوانگەل، بەدەر لە پێلی مەلانی ئاسایی، ناباو و پشت بە ڕۆحی خێت دەفێیت بەرەو دەرباری شیعر و ئارامگەی سیمرغ، لەم کۆشیعرەتدا بەتەواوی ترازاویت لە پێشینەی شیعری خێت و نەوایەکی نوێ، کەڤاگەلێکی دەگمەن و سۆزێکی پەریانەت بەلاپەڕەکاندا پەخشاندووە، هەست و نەوایەکی سۆفی مەشرەبانەم لە نێوان دڵۆپە ورشەدارەکانت بینی، بەچاوی ناخم و هەم دیدی بینایینم. ئەوەی بەچاکیی لە ڕوانگەی جوانسازییەوە لە فەیزی شەتەحاتەکانت بنوازی، دەگاتە ئەو ئاقارەی کە بڵێ: ئەوە (سەباح رەنجدەر) پەیتا پەیتا کەوڵە هزری و هونەری و جوانکارییەکانی دەشاخێنێ رووەو ڕەحییەتی شیعر و ئێستێتیکا.

باوکی خەون، تۆ و منی نائارام لە گشت جێیەکانی ئەوێ و ئێرە، ناشاد لە گشت سات و زەمەنەکانی لاوی و تەمەنداری، لە (زەمەن)ێکدا بەڕێکەوت هەڵکەوتین، کە بەنا پیرۆز ناوی دەبەم، چونکە راستییەکان ترازێندراون و جوانییەکان دزێو لێدراون و ... تاد، ئەدەبەکەش پووبازاڕییە. کا ڕەخنەی زانستی؟ کا جواناس و کا ڕۆز و کا مرۆی حەقشوناس. بەڵامەوە، شاعیر گرێبەستیاری نێوان: زمان و مەسقا و وێنەیە، بە واتایەکی ڕۆشنتر، کەڤاڵە زمانییە وشەییەکان لە سیمفۆنیای گەردوون هەڵدەکێشێ، چونکە نیگارکێشی بلیمەت، کەڤاڵە ڕەنگییەکانی ئاوێتەی مۆسیقا و زمانێکی پەیڤین دەکات، ئەم بۆچوون و هاوکێشەیە بۆ ڕەگەزەکانی دیکەی هونەر و ئەدەب، بە دراماشەوە ... تاد، دەشێت ئا لێرەوە ڕەحییەتی دەق چون کانیلەی سازگار هەڵدەقوڵێت.

ئافریدەکاران، هەڵگری ئاگری خودایین بۆ ئەوەی شارستانییەت دروست بکەن. شیعر شیلەی وشەیە، بەجۆرێکی دی، وتەی وتەیەکە قەزراوی زمانی هێز و زمانی سەردەمە. تۆ بزانە چەند سەردەمییانەیە، پێناسەی شێخ محەدینی عارەبی، کە فەرموویەتی: (شیعر خۆ دابینە لە ئاسایی باو).

بەدڵەر و رامبە و مالارمیە و سان جۆن پێرس و ڕێنی شار و نالی و مەحوی و گۆران و ناوی دیکەش. هەمان ڕێچکەیان گرت، بەبێ گوێدانە دەنگی ناهەزایی ئەم و ئەوی سەردەمەکەیان، تەش وەهابە، خۆ واتکردووە. من ئاسایی، کە نەکۆك بین لە چاوی قۆژان و گەمژە بیران، پانتایی داهێنان بە ورشەی سەرشانێ و پیاهەڵدانی درێ، گیرفانمەندی و خەڵاتی پەرژەوەندمەندان قەتاوتەت هەناسەنگێندرێت. ئەوەی لە (بازاڕ)ەکەدا دەیبینین، بازاڕی گەوهەرناسی نییە، بەکو بازاڕی (هەڕاج) و گەندەفڕشی و هەم خۆ فڕشییە. ئەوەی پەنجە بخاتە سەر زامەکە، چارەنووسی وەك چارەنووسی ڕەمانی: (سلیکۆك هۆکلەر)ی من دەبێت، بریا سەد بریا بەر لەماڵئاوایی ژیانم، بەچاوی کراوەوە، کۆتایی کارەکانم بەبێ هەڵە دەبینین، خۆ دەزگای ئاراس لە پڕۆژە دابوو ئەم کارە بکات، بەداخەوە لە بەختی من ئەمیش داخرا، هەشبین نیم، وەلێ لەم تۆژگارە سەقەتەدا مەحاڵ و دژوارە ... مخابن، بەڵام دوای مردنم ئومێدم بە خوێنەری بە وەفا زۆرە.

لە ئازار و موعانات و ئەزموونی پیرۆزی ڕەوتارەوە، داهێنان، ئەفراندن، دێتە ناو کایەی هونەرییەوە، دەتێ وردبەرەوە لە ژیانی (ڤانگۆخ) بێ وێنە، لە ژیاندا تۆرەسك نەبوو، کەچی کەڤاڵەکانی بە دەیان ملیۆن دۆلار دەنرخێنرێت. زۆرانی تر وەکو ئەو لە مۆزووی ژیاریدا هەن. لە ئەمستردام دووبارە سەردانی نزیکەی (50) کەڤاڵی ئەو بلیمەتەم کردووە و ڕەحمی چالاك کردووەتەوە، لە ساڵی (1890) و لە تەمەنی کورتی (37) ساڵیدا گوللەی بە خۆیەوە ناوە، بەر لەوەش گوێیەکی خۆی قرتاندووە، بۆم دەرکەوتووە، کە زۆرینەی نوێبەخشان و ئافریدەرانی بەدەر لەباو و ئاسایی و ژیانی خۆیان نیمچە شێت بوون. شێتی هونەر و جوانی و داد و هەق.

ئەمە چ شێتییەکی جوان و پیرۆزە کاکە (ڕەنجدەر)، بۆمەوە سەر دەق بەواتا جوان و سەرسوڕهێنەرەکەی، بەگوێرەی شارەزایانی (زمانی دەق – Text)، حەفت پێوانەی بێ دیار کراوە لەلایەن (ڕابێرت دی بۆجوان) و (دریسلەر)ەوە، کەوا لەزۆربەی توێژینەوەکانی زماندا، دانیان پێدانراوە:

1- سەبك (داڕژتە)، کە دەکاتە پێبەندی نەحوی (گرامەر – Grammar) کە بە زاراوەی (Cohesion) دەناسرێت.
2- حەبەکە (تانوپۆ)، یان تێبەندی دەلالەتەکان (.(Coherence
3- ئامانج، یان مەبەست لە دەقەکە (.(intentionality
4- وەرگرتن (قبوول) لەلایەن خوێنەر و بیسەر و گوێگرەوە .(Acceptability)

5- راگەیاندن بە واتای (الاخباریە) (informatively).
هەبەتە خاڵی یەکەم و دووەم گرینگترن لە وانەی دی، دەگەڵەمەوە سەر ئەفراندن و داهێنانی ئەفسوونی وێنە و ئەفسوونی زمان و چندراوی سفتوسۆ، ئەو کارەی کە پێشتر گوتم: شیعر واتای، یان وشەی سەرووی واتا و وشەکانە و بەجگە لەوەش، پاڵاوتەی زمانی بازاڕی و فەرهەنگە، ڕێچوون و بەقووڵداچوونی شاعیرە لەگەڵ جیهانبینینی بە بوونەوەری (الوجود) لەهەردوو دیوی (زاهیر و باتین). هەبەتە بە مەنتیقی جوانکارییەکی ناباو و سواو بووەوە. درەوشانەوەی ئەزموونی وشە ئارایی و پێچراوی روئیای نیگایی و شێوبوونەوەی ناخیی و دەروونیی، وا لەو شاعیرە دەکا و باڵی پێدەگرێ بۆ هەڤڕین، لە وێنەیەکی هزرییەوە (image) بۆ وێنەیەکی دیکەی ئاخەدارتر و کانگەی ورشەدانەوە، چوون (گیا)یەکەی ڕەمانی: (سەناتای ڕۆح) و دووبارەبوونەوەی لە ڕەمانی: (ئەژدەر)دا، یان وەك گیای نەمری گەلگامێش کە نەیگەیشتێ، وەکی دیکە، کە نووسەرە نەناسراوەکەی دەقە سەمەرییەکە پێی گەیشت و بە گومانیش نەمرە.

ئەم هەموو تێپەڕاندن و داهێنان و هونەرە دانسقەیە، لەگەڵ هەماکاری و خوازە و بە ئەفسانە کردنەوە، قەزاخەکەی دەترەکێ و ئاوریشمی دانسقە و نەبیندراو خێی نمایش دەکات، لە چرکەیەکی (تەجەللی) و زەینێکی شەفاف و کریستاڵیی دەردەپەڕێ وەك ماسییە نەرموشل و فسفرییەکانی هەرە قووڵایی و پەنامەکییەکانی ئاوە بێگەردەکان.

نووسیوتە (سوپاس بۆ ئەو دەی خەم ـــــ هەزار ڕێگای هەیە بۆ گەیشتن بە ناوکی روناکی) لەو ڕێیە سەختەش، لە ڕاماندا خۆبینین و خۆناسینە وەك پێشتر ئاماژەیەکم پێداوە. لە کۆتایی (شیعر ئەی ناوی خەم)دا، هەم بە بۆچوونی جوانسازیی ـــــ بەراوردکاریی و هەم تەریب بوون، دەبوایە لەگەڵ چوار ڕەگەزە دێرینەکانی گریکدا، چوار دەقی پیرۆزت نیشان دابا، نەك (سێ)، بۆەی هاوسەنگ، هاوتەریب بێ لە دیدی ئێستێتیکاییدا وەکو:

تەورات ئاڤستا
زەبوور تەورات
یان
ئینجیل ئینجیل
قورئان قورئان
باوابێ، خۆت لە هەبژاردندا ئازادی.

لە ماڵەکمدا (لەیادم نەماوە کامیانە) ئەو چوار رەگەزەم تاوتوێکردوون و بەلای (ئاگر)دا شکاومەتەوە و هێیەکانیشم دەراندووە بۆ؟ لە گەرمیان و کەرکووکدا بەو (بزنمشکە)ت ئاژن (بزنمژەك)، گوایە گوانی بزنان دەمژێ و لە کونی گواستانان دەژیت.
گیانەکەم ڕەحمان ئارام ئارام لە نێوان تەونی نەگریسی جاجمەکەکانەوە تریفە دەدەن و بینایی گەندەڵ ویستان لێ و پێ خوێ دەکەن، حەزدەکەم خەت زەر بەو شکێبازی و خانە دامەیییانەوە….for mali form، خەریك نەکەیت و ئەو چرکە قەناخە جێبهێڵە، ئەڕ (بازنە) بەو نەمری و پیرێزییەی بێ لە لات، لە کێ شیعرەکانت نیشتەجێ نەبووە (0) خاڵ هەرچەند کێشا و ڕەنجی دا، دەرفەتی لەو دیواربەندییە ـــــ کە سەرەتای کێتایەتی و بەپێچەوانەشەوە، نەدێزییەوە، بۆیە نافێ هەڤێی و لە چەقی بازنەکەدا خێی چەقاند. دەبزانە (0) چەند مەزن و سەرەکییە، ئاخر گشت هێەکان : ڕاست ـــــ چەماوە و شکاوەکان بەو خاڵە موبارەکەوە دەست پێدەکەن و بەویش کێتاییان دێت، لە دەقیکم لە یادم چووە (هەی هاوار لە دەست و چنگی بیرچوونەوەی تەمەن) گوتوومە: کێتایی جەستەیی سێ مەودای ـــــ درێژی ـــــ پانی قووڵایی، یان بەرزی، بەووبەر تەواو دەبێ، کە تەنیا دوو مەودای پانی و درێژی هەس. ئەم ڕووبەرەش بەهێ بە کێتا دێ، ئەگەریش لە هەموو جارەکان هێ بن، (یەك) مەودای هەیە. کێتایی ئەم جارە هێانەش (0) خاڵی نوقتەیە: ئەوجا بزانە کە خاڵ کەرستەی هەموو شیعرە ئەندازەییەکان بوو، چون مارێك، باز کلکی خێی مژیوە و داخراوە، بەسەر جیهانی کامێ و جاوید و نەڕقانای خێیدا ئەمانەت بیر دەخەمەوە. چونکە لە دەقەکانمدا تاوتوێم کردوون و تیەری خێم دەراندووە. ئەمە بەسەر هەنگەکانیشدا دەسەپێت. تێ خەت چاکتر لەمن ئەوانەت لەیادە و دەشێن بێ کاکەی نامیلکەی هزری هونەری شێوەکاری – ئێستا هەندە (شت)م دێتە زەینەوە، کەچی هەتا یەکێکیان ێاو دەکەم، ئەوانی تر لە شەققەی باڵ دەدەن، ئای تەمەنی پاش هەشتایی، خزگە سوێك دەبوویت. بتخوارداید و ئەوەی تر بژیابامایە، کوێە نیو هەندە، قسەی خەمان بێت بە چارەگێکی هەشتاکەش قایلم.

هەنجەر گیان: هشتا کانیلەی ئەفراندنم قۆپ دەدا، غەدرم لێکرد بەنامەیەك بێ جەنابت – چیمەنتێژم کرد، ئەوە با بە نامە تێەی خێم بکەمەوە، دەمەوێ ئەو تیترواسکەی بێمی دڵنایدێن بکاتەوە بێ کەوێی مرێیی، بەکو تینوویەتیم بە دەربێینی بێ وشەی هەنگاڵە و نیوە بازنەی ڕەنگینکەوانان بەسەر زەدداچوون، خودای ئاسمانی فیرعەونی سەیوانێك هەبدەم، هەرنەبێ چەترکەیەك.

خوداکەی ناو کۆشیعری: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم) ی رەنجدەر، ئادەی تیشکێك بۆ دیدەم بنێرە و بەسە ئەم (حاڵ)ەی کە خاڵ و وێرگوڵ و کەوانە و تەنانەت (پیت)ەکانیش بە حەزی خۆیان لەسەر پانتایی کاغەزدا دەنیشنەوە و نایانبینم، سوپاس بۆ دەست و پەنجەم، لە ئەزموونی زۆر و چەوە ئەرکمان تێزکەیەك سانا و هاسان دەکات. چەندی دەکەم بۆم ناکرێت، بۆم ناکرێت بگەڕێمەوە سەر دڵ و لاپەڕەکان و هەڵەچنییان بکەم. ئەوە ئەرکی جەنابتە پارەکەی دەم، باوکی: (Yad pilot/ یاد فڕۆکەوان). فڕێندە ئەوە هەتا دێت، هێما و وشە و دڕەکان لە نیگامدا کاڵ و کاڵتر ئەبنەوە، لەوانەشە رۆژێك ئاوابن و رەشایی تاپۆ دایانپۆشێت، وای وای لەم دڵزەخەم.

(رەنجدەر) ئازار دەنووسێت، بەڕەنگ و هێڵ دەکێشرێت، یان بەیتم و زایەڵە و سەدا لە سیمفۆنیایەکی نەمردا دەتوێتەوە، هەنووکە لەناو چوار وەرزەکەی (ڤیڤاڵدی)دا لە درەوشانەوەی (ڕووناکیی مانگی) (بڵتھۆڤن)دا پەمەلە دەکەم خۆزیارم لە ڕەوتی رەنگە راچەنیوەکانی(ڤانگۆخ)دا بخولێمەوە، دیارە (وشە)ی بۆوەفا بەهانامەوە نایەت، بۆیە زمانی رەنگ و دەنگم کردە ئارامگەی گیانم، خۆ ئەز لە بەرهەمەکانمدا بە ڕەنگ نووسیومە، بە وشە نیگام کێشاوە، هێشتاکەش تاسەم دانەمرکاوە وەڵ، دەوامی حاڵ مەحاڵە وەك دەگوترێ هەستەکان لە کار دەکەون و تاریکایی ئاکامە.

باوکی خەون و یاد: ئەمڕستا خۆم بە (ئەبو عەلائی مەعەڕی) ی زەمانە تێدەگەم، چونکە چاڵی چاوم بۆتە بەندیخانەی نیگام، لەشە پیسەکەم بۆتە حەپسخانەی گیانم و خانگەکەمیش تاراوگەی لەشمە، گوێبگرە:

أرانی فی الپلاپه من شجونی فلا تسأل من الخبر النبیپ.
لفقدی ناڤری ولزوم بیتی وکونً النفس فی الجسد الخبیپ.

مەگەر وەك کۆە نازدارەکەی (یەعقووب) لە تاریکی بیرەوە، ئەستێرەی (بیرێ)م لێ هەبێ، هەدێ؟ دڵنیام هەبووە، ئەی ئەوە نییە دەست و پەنجەکانم بە دەنیگاوە دەپەیڤن، دەنووسن، دەڕەنگێنن و دەئاوازێنن، ئەوە نییە تاپۆ و تارمایی دەتارێنن، ئەمەیە ڕووناکیی لە دووڕەوە، کە تۆ جوان جوان لە شیعرەکانتدا، سەرپۆشیان لەسەر هەڵدەدەیتەوە. لە ناخدا سێبەر و تارمایی و رەشایی هەرگیز نییە، چونکە ئەو سێیە (رەش ـــ تارمایی ـــ سێبەر) رەنگ نەبوونە و نابن وەکو لە نووسینکمدا یەکامم کردێتەوە. (نا… هەرگیز، رەش و سپی رەنگ نین) لێرەدا سپییەکە واتا فزیکییەکەی مەبەستمە نەك نوور و ڕووناکی. جا ئەمە شکڵمەندیی و جاویدیی نییە؟ ئەمە بوونە سەمەندەر

نییە، پاش بوونە تیترواسك؟ تۆ ئاسایی نەك ریخۆڵەی ناوكم بووبێتە پەروازەی ورد چنراوی رۆخی دەف، بەڵكو بوومەتە دەف و هەم ترپە سۆزناكەكانی لەو پیرۆزییەدا، لەگەڵ لەرەی پەنجەی دەفژەن و هەم لەگەڵ پەنجەی سەر كونەكانی شمشاڵی: (دەروێش عەبدوڵا)دا دەلەرزمەوە، ئای خۆ: (قالەمەڵە)م بیر چوو، خۆ ئەگەر سەدای شمشاڵی یەكەم لە شیعری: (گۆران)دا بەر گوێم كەوتووە. كەچی بەهەر شەش هەستەكانم لە تووندی كوناوكونی شمشاڵەكەی خاڵە قالەدا هەناسەی ژیان و مردن دەدەن، ئەدی بەقا و مانەوە بۆ كێیە؟ بۆ یەزدان و جوانی و دادە. گەیشتمە ئاكامێك لە شیعرەكانتەوە، خودا شیعرە، كە چقڵی چاوی دووپشكان و بزنمژانە. شیعر تریفەی زبانە ناخییەكانە، بەر لەوەی لەسەر كاغەزی بگەرددا ئۆقرە بگرێ بۆ چەند ساتێك، دەنا جیوەییانە ئەو شیعرە سرەوتی بۆ نییە و ... نییە.
شاعیر لە بۆسەدایە بۆ راوكردنی وشە ورشەدارە نۆچیرەكان، بە تۆڕی ئاوی بووبێت، یان تۆڕی زەوینی. مەلەوان راو بكات، یان فڕندە و باڵندەكانی زەریای رۆحی رەوان. خدر زیندانە، جۆشا و خرۆشا و خڕی لە كەنارەكانی ئەم مەبەندەی جوانییە نزیك دەكاتەوە و تەلیسمان دەپێكی، ئەوساكە رەنجدەر (هەڵە) دەبێتە (دێ) و دێیش دەبێتە قەقنەسی: سووتان + بەخشین بۆ زمانە پاراوەكەت، دەبێتە مووچڕكی دیداری (دێبەر). ئەمە شكێیە لە شانەشینی شالیاری شۆوە شینە شاهۆی شانەكانی هۆشدا لە شەققەی باڵ بدات. تەماشا... تەماشا، شینەكانی زمان لە دۆخی (پیت)ەوە، كراسگۆڵی دەكەن و ناو شینایەتی شینە ئاسمان و كووژەكە و یاقووتی شینە لاجیوەردییانەوە، ئەو شینانە شەرمنانە شەپۆل دەدەن و خۆ نیشان دەدەن بە ئەمەگەل، ئەمەشە شیعر كە دەخوازێ بیكەیتە نقۆمی هەر دە پەنجەكانت بۆ دركاندنی پەنهان و رازەكانی بوونەوەری. مەگین ئەو دەمە هۆلكەی دیودەری دانسقەی جوانیی بترووكێ.
ئەدی شۆن، بۆگومان پۆگەی دیاری هەیە لە پاڵ كاتدا، چونكە، یەكەم: رۆگەی داهێنانە، دووەم: كانگایەتی، سێیەم: رۆژگە و ئەفراندن و ئیبداعەكەیە، ئەوە دەبینم ئەو جۆكاتە ئەزەلی و سەردەمییە لە لات چێ و خەست بۆتەوە بۆ ناو (خود) و لەوێوە بۆ ئاچە دەدەیت و دەدرەوشێیتەوە. دێ، دەروون ، ناخ لە كنت بۆتە ئەلتەرناتیڤی كۆستارەكان و یونیڤرس universe...، دەك ئافەرین، ئەو جیهانە هەتایی و زەبەلاحەت لەو دێ و رۆحەتدا هەگرتووە، ئەمە كاری پۆغەمبەران و نوێبەخشانە، من ئاسایی، نەك خۆم بە پەیامبەر، بەڵكو بە خوداش زانیوە، ئەی ئەڤین بە واتا رۆحییەكەی وابزانم مەیی ناو سوراحییەی جوانسازیی و خەڤاندنە. (خەمر) هەوێنی نوێبوونەوەیە چ خودایی بوو، یان خەمرە رژاوەكەی (خەیام)، چونكە

هەردووکیان مەستمان دەکەن و دەمانبەنە سەرووی واقیعی خۆم و خۆت و خۆیان ... تاد، لەوەوەش و ئارەزووە دزێو و نەوسنەکان، وەك ئەوەی بە پۆشاکی ڕەحمانەوە لکابن، ئاوهایە. دەخۆت ڕاوەشێنە و وردبەرەوە لەو تاقیگە یەکلاییکەرەوەیەدا. هەبەتە ڕۆچکە شکاندنت و ڕۆچکە شکاندنم، قیەی قەلەڕەشەکانی لە وروژاندین و دیارە سزامان، هەمان سزاکەی (سینمار) دەبێت.

بنیاتنانی کۆشکی گەوهەرنگینی جوانیی و هونەر، چاوی ناحەزان و کورتبینان ئەبڕەق دەکات، نایانەوێ شانەشینی ورشەدار ببینن، ڕەخنەش کەم دەست و کەڵەواڕە لەعاست نێ کۆشیعری تێ و شەش کۆچیرکی بەندە، مەگەر تروسکاییەکی کزیان بەرکەوتبێت. قەڵەمکی بوێر لای لە ڕۆمانی: (پەرتەوازەی ئێرە و ئەوکانی ئەوان) نەکردووەتەوە. کە موناقەشەی هزری فەلسەفەی گریکم کردووە و جیهانبینیم لە زەر ڕووەوە دەراندووە. کەوا ناچار بوومە لە دەقی ڕۆماندا ڕەخنە لە ڕەخنەگر بگرم و تیڕەکانی ئەدەب شی بکەمەوە. میتا ڕۆمانییەتی دەقەکانم هێشتا مافی خۆیان وەرنەگرتووە، چوون دەقە ناوازەکانی جەنابت. چاك لە قەسیدەی: (تاك و جووت) بڕی چوویتە (ئەوانگەل) لە قووڵایی دڵیانەوە تاساون، بەڕام (ئومێد) هەزاران باڵی هەیە. لە تەك هەزاران خاڵ و تاج و باج و... ئەمنیش هەزاران پشکێ و پەنگر و سکێ، کانیلەیەك لە هەڤوڵان دواناخەن، ئێمە جوانیناس و ماندوونەناسین، ئێمە شەهیدی وشەی ڕاست پەرستیی و ناسکگۆین. دیارە ئاشەکەت، لە دزێویدا، لەجیاتی گەنم، دانەوێڵە، (نمەك = خوێ) دەهاڵە. دەبیهاڵە، زیخ و بەرد و ژەنگی ڕۆژگار بچێژە تامی خۆنیگاراندن و بڕاچەکردن و فەیزی سرووشان.

شیعر پەیامی هەیە؟ وەڵام: نا. خۆی لە خۆیدا پەیامە و هەم بڕاڵووانی ناخ و دەر. هەتاکو ئێستا باسم لە هەستەکان کردووە، ئەی نەست و ئەودیوی هەستە ناسراوەکان. مەگەر شیعرییەتی زمان لە دەقدا لێوەی نزیك بێتەوە و وێنای بکات، بۆیە زەرجار بەو زمانە چێ و وێنەکاری و هزر ئامێزە دەگوترێت زمانی نوخبە و تاکە تاکە، هەقیانە و زەریش، چونکە شیعر ئامراز نییە لەم سەردەمەدا، بەکو ئامانجە، ئەمەش ڕاستییەکە و نکۆڵی لێ ناکرێ، واش پێشبینی دەکەم دروشمی هونەر بێ هەموو. لە ئایندەدا خۆی لە بەرزەخی جوانیدا بشارێتەوە. دەبێ شیعر جەرەك نەبێت لە پەرستنی خودایی؟ وێنا کردنی ئەم ڕۆژانە جودایە لە وێناکردنی کلاسیکی، کە (لێچوو) و (لێچوێندراو) پێکیان دەهێنا.

شاعیری نوێنیگای ئەوەکە، بەرجەستەکردنی وێناکردنەکەیان مەبەستە

لە مەودای بینیندا. ئەوەتە وتووتە:(سەرە پەنجەکانت گەرم دەبن ـــــ ئاوازی هەموو گۆرانییەکت دێتە گوێ) + (چاو چرای سەری مرۆڤە) بەنموونە، یان (کێگەی پەراسووت پێ شیرترین گوڵەگەنمی هەست دەگرێ) و زۆری تریش لە سەوزگای چاوی ناخت دەپشکوێن و چرێ دەکەن، باش بێ چوویتە کە (نە ژیان بردنەوەیە، نە مردن دڵان)، بەڵام گەمەیەکی کۆمیدی – تراژیدییەکی هەڵنەهێندراوە و منیش پەیتا پەیتا باجی تەمەنم دەدەم، بە کێ؟ خێشم نازانم، ئا، ئا، بە هونەر و بە جوانیی، تێ بنواڕە، سیزیفی ئەفسانە بەردی سەر شانی دەهەورازێنێ، کەچی من ئەو بەردەمە کە بە تاوتل دەدەم و غڵار دەبمەوە بەرەو نادیار. گیانەکەم، (کەکێوی لە تەمەن درێژیدا شاخی جوان دەبێت) ئەوە بێ هەواسینە بەدیواردا گوللەی گەدار سینگی دەپێکێ، خۆزگەم چەند بارە، بەو جوانبینییەت سەرسامم کەوا لە چاوەوانیی (بەخششی ئەشق و خەاتی دیدار و مەئوای جاویدانی و خەرمانی خودایی)ت، بە واتایەکی ڕوونتر بە ئاواتی پاداشت و قەرەبووێت. ئەز، بە پێچەوانەوە. ئەوم لەخەمدا ناسی و دوور لە چاوەوانیی (گەدێ)ی بێهوودە، دێت لێم نەهێنجێ هەی ڕەنجدەری داهێنەر و ئازاردراوی دەستی ڕەح پیسەکان، خێت وتەنی: پاشخاپەرێکەکان: دە گوێ بێ ئەم چیرۆکەی: (ڕابیعە عەدەوی) سۆفی هەرە مەزن بگرە. سەتێ ئاو و باوەشێ پووشی پێبوو، کە کابرایەك پرسیاری لێ کرد: ها بێ کوێ دەچیت؟ وەاڵامی دایەوە: بەم ئاوە دەچم دۆزەخ خامۆش بکەم و بەم پووش و پەاشەش بەهەشت بسووتێنم. کابرا واقی وڕمابوو، کە گزارەی کۆشا: بێ ئەوەی ئیتر پەرستنی خودا نە لە ترسی (ئاگر) بێت و نە بێ پاداشتی (بەهەشت)ی دڵارا، تەنیا بێ خودی خودایی ئەو بێت و بەس.

ئەوەیە مەرگی ڕاز و هەما و شتە بێناوەکان. ئەم جاویدییە بە کێ دەستەمێ دەکرێت، براکەم. لەو دەمەی تلاوتل لەناو تەونی تەمەندا دەتوەمەوە. تێ خاڵان بەهێنەوە و بیکە ملوانکەی گەردنی قەتڵی گەرمەسەر و لەسەر باڵ و ژێر باڵی خاڵخاڵۆکەکاندا بخاڵێنە، پێشتر نەمگوت خاڵ پیرۆزە، چوون پەلکەزێڕینە و ئاوی بەقا. خاڵ، خاڵبوون، خێت، خەم…خ خ، خەون، خودا، خزان، خەزان، خۆر، خەوەت، … ئاخ، داخ، خ خ خ تێ بە تاسەوە (سەمای نووسین) بگرە و منیش بینایم هەڵخستووە بێ تڕووسکەیەکی گیانبەخش، موژدەکانم بووێتە تڵی ڕاوکردنی پەلکەهێنگینەکان نەبادا بەیەکجاری لێم ون و ئاوابن، ئەوسا نقوومی عەدەم و تاریکیی، بریا ئەم تۆزقاڵە ڕەشکە و پێشکەیەم دەرفەتی چەپکێ وشەی تەلیسمداری بێ دەهێخساندم، خۆزگە ئەم لاپەانەش دوا تۆمار نەدەبوون چاوەکەم ڕەنجدەری شیعر ڕشنا و ئارام.

باوکی خەون و یاد، پێنج چیرۆکەم لە مۆشکدایە، ناوەرم بیانخەمە گەرووی چاپخانەوە، نەبادا پەیمان شکێن بم، تۆ کەسی یەکەمی خوێنەریانیت:

1- سۆو و سیاسەتمەدار:

دەرفەتی گوێ گرتنم نەبوو لەو سیاسەتمەدارە سەر و ریش – بە بۆیاخ – قەترانییە، وەلێ لە رۆژنامەدا دەستکەوتم دەیان هەڵەی زمان و رێنووس بوو، لێرەش لە بازاڕە کراوەکەدا بە فرۆشیارەکەم گوت: کیلۆی (ئۆمینا/ omena) بە چەندە؟ گوتی: ئۆمینام نییە، پەنجەم بۆ سێوەکان درێژ کرد و چاوی سەرسامیم لێنا، گوتی: ئا من (ئۆمێنا/omena)م هەیە، نەك ئەوەی تۆ داواتکرد، لە بازاڕان وانەی زمان دەڵێن.

2- شاعیرێك:

برا گچکەکەی شاعیری بەرهەستکار و ئاشتیخواز شانەی دەمانچەکەی لەو مەردمندالە بەتاڵ کرد، چونکە لە خۆشی بەفر، تۆپەڵکی لە ئۆتۆمبێلەکەیان گرتبوو.

3- دەمانچە:

لە خواردنگەکەدا، ئەمیندارێ گشتی حیزبەکە دەمانچەکەی لەسەر مێزەکە جێهێشتبوو، شاگردەکە بەخۆشی خۆشی و هەڵەداوان، دەمانچەکەی بۆ درێژکرد، کەچی پاسەوانانی ئەمیندارێ گشتی دایانە بەر رۆژنەی کلاشینکۆف .

4- جگەرەکێ:

ژنەکە بە شووەکەی گوت: با جگەرەکێ بکەین، پیاوەکە گوتی: شووەکەم چۆن؟ ژن بە خۆیستی ئاماژەی بۆ سەرووی برۆکانی و خواروی پێیەکانی کرد و بە دەنگیش گوتی: تۆ هەمیشە لە سەروو بوویتە، ئەمجارە گۆڕانکاری، تۆ لە خوارەوەبە لەسەردابەکەدا، منیش لە بانەوە دەچمە بانەبان .

5- تەورێکی ژەنگن:

نەمامێکی ناسکی جەنگەڵە چەکە، تەورێکی ژەنگنی لە ڕەوە تەسکەکەدا دی، هاوار و فیغانی بەرز بۆوە و لەشی خەتانی ئارەقە و لەرزین بوو! دارکاژێکی بە تەمەنی ئەزموندار، ئاوها هێدی هێدی، هۆور و ئارامی کردەوە. ((ئەگەر تۆ و برالە جوانمێردەکانت نەچنە کونە ژەنگنەکەیەوە و یاریدەی هەڵسانی بدەن، هەرگیز ئەو ببێ و بکوژ نابێت.

بەدەتن؟ ئاشنام بکە بە (نا.. و .. بەە)ت، بەهەردووکیان ئاسوودە دەبم، چونکیە ئەوەی دەبوایە بمگوتبا، گوتم و خەم خستە سەر کاغەز و لە نەیار و ناهەق و ناقەا نەسەمیمەوە. بۆ ئەوەی چاو لەەی ئافەرین و (مایە) و (سایە) و (پایە)بم. ئەوانەیش، کە لایەکیان لە حەرفەکانم کردووەتەوە، ویژدانیان هانیانی داون و هیچ ئاماژەیەکی بەندەی لە پاەدا نەبووە و ناشبەت. بەیارمەتی شوانی نەبەرەم (ز: 1958) وەامی قیدیەیی کاکە: (عەبدوەا سلەمان مەشخەە)م دایەوە و کاشکە دەتبینی، هەروەها (سەربەست کەرکووکی) لەەگەی مەبایلەوە چەند پرسیارەکی خەزانی هەبوو. وەامی ئەویشم دایەوە بەاستەوخەیی لە ناکارایی دیدەمدا. ئەوجا شوان دەزانە لە کام فەیس بووك/Facebook دایە .

رەوایە گەر بەەم لەم (80) قەسیدەیەتدا گزینگت داوە، گەت بەرداوەتە زیوانگە و دەکەجاەی وشەفرەشیی و هەرزەگەیی و تەنافبازیی و پیت و فەۆ زیندەبەچاەکردن، زیندەبەچاەکردنی جوانیی، جوانیی، جوانیی ... تاد، ئەوپەەی جوانیی. مەودای هەفەینی ژەنگنووسان، دووپشکنووسان، قەوزە نووسان زەر کورتە و دەبنە خەتە و رەشایی ژەر مەنجەۆ، ئەوانگەل میدەزا و ئەهریمەنی وەژەن. هەموو جوانناسەك تووك و نەفرەتیان لەۆ دەکات نا..نا.. ئیتر سکاەا لە شیعر مەکە، نەکەی.. ئەوە نییە نەك (پەکی ئەشق، بگرە گەزەی پەی بۆ هەناویت.) بە تارای سرووش و تاسەی وەنانەن و تەزووی خەدەزینەوە دایپەشیویت. لە بەرزەخی بوونژیان + نەبوونمردندا لایەلایەت بۆ دەکات. لەو ئانەیدا خەریکی دەنایدەنیت بۆ بوونە: (هەە مەرد)ی چوون هەە قژ چەرمووی ەەمانەکم، بەختەوەر خەت. تاکە جوانی لەوەدایە خۆ بناسی و گۆ بۆ زەنگی ناخ بتەکەنی هەی بەهرەمەندی گەەانکار. بە سەد و بیست و چوار هەزار سروەت دەسپەرم. گیانەکەم، لە دەقەکمدا هەیە کە پەش وشە جوانیی هەبووە، ئا ئەوە جوانییە بۆ هاوتا و بۆ مانەندە وشەی ئەفراندووە و وشەش ئەمەی هاویشتووەتە ناو کایەکەوە تا وەك کەلایەك بین لە کریستاەۆ.. ئا.. ئا.. کەلایەك و بەس.
لەو گەمەیەدا کەلا دەبەتە گرەەبەن و پەیتا پەیتا غلەر دەبەتەوە هەتا ئەوسەری دیکەی بەنەکە، بە واتای تەجریدabstract هەمان دوو خاەکەی دەسپەك و کەتایە.
ئازیزەکەم. تۆ وتەنی: بەتاەۆ. بەتاەۆ. بەتاەۆ. بەتاۆ ئەو دوو خاەۆ.

هەمان دووخاەی سەر جووتە نوونی: (ژیان و مردن)ەکەی: (دوا تاریکی)تە. ئا.. ئا.. خاەۆ مەزنەکەی و لە منی بژنەوە: گشت ەووەو

ئەو خاڵە دەچین. هەم لە خاڵەکەش پەیدا بووینە، تیۆری (Big Bang)یش وای گوتووە، ئەوجا بە (ڕاستی) وەربگریت، یان (نموونەیی). خۆ ڕاستیشە وتووتە: (جوانی هەموو کات هی من بووە) سەنگ و مەحەکە. ئەمیش (شکۆی) پەیامەکەتە.
لەدوا ئاواتمدا دەخوازم لە بەندە زیاتر بژیت و (80) ساڵ تێپەڕنی. دڵمەوە سەر کرۆکی ڕۆمان، کە دامێنی تەمەنمم بۆ تەرخانکرد، هونەرێکە سەربەخۆی خۆی. دەڵێم: ئامانجی نووسەرەکەی هەر ئەوە نییە، کە بڕوا بەو عالەمەی بکەین و لەگەڵ کەسێتییەکانی بژین، بەڵکو دەشبێ لایەنی: 1- چێژ. 2- سەرسامیی لەلامان دروست بکات، ڕۆگەی بۆ ئەم مەبەستە. 1- شەپۆلی ئاگایی. 2- گۆڕەوەی ناوخۆی. 3- چیرۆك لەناو چیرۆك. 4- دەقئاوەزانیی لە هونەرەکانی تروووو...، چونکە هونەرەکان – لەوانیش ڕۆمان – زەروورەتی خۆی لە موغامەرەی بکۆتایی دەدزێتەوە، بۆیە بەهیچ شێوەیەك (تەعریف)ێکی سەقامگیر نییە بۆ ئەم هونەرە ڕوو لە پێشە. ڕەگەزەکانی بەند ناکرێن لە قاڵبی ئاسایدا. شێوە لە هونەردا بە هیچ جۆرێك پیرۆز و موقەدەس نەبووە و نابێت بەمەرجەك، ئەگەر ئەو شێوەیە لە بەرژەوەندیی بابەت بووبێت. بەڵام ڕۆمان کەمەند بووە لە جۆر و شێوەی پیتەکان و دامەزراندنیان لە پانتایی لاپەڕەدا، بەکارهێنانی وێنە و نیگار و قەرزکردنی دەقی تر و ... تاد، وەك ڕەخنەگر دکتۆر: (یومنی العید) دەڵێت: (خوێندنەوەی ڕەخنەیی ئاگادار لە پەیکەری دەقی نوێ، دەخوازێ یارمەتی خوێنەر بدات لە چێژ وەرگرتن و زانینی نهێنییەکانی گەمەکە و هونەری داڕشتنەکان).

لەڕۆگەی خوێندنەوەی زانستی (شێوە)وە، خوێنەر دەگاتە ناوەرۆك و بابەت و بەهیچ پێودانگێك گەمەیەکی شکۆبازی نییە... نا، بە نموونە: جیاوازی ئۆکسجین و ئازۆن لە ژمارەی گەردیلەکانیاندا نییە، یەکەمیان دوو گەردیلەیە و دووەم سێ گەردیلەیە، بەڵکو جیاوازییەکە لە (پەیوەندی ناو خۆیی ئەو گەردیلانە)دایە. هەبەتە بە زیادکردنی گەردیلەیەکی، ئۆکسجین نابێتە ئازۆن. ئەمەیش لەم بەراوردەماندا دەکەین، ناشێت دوور لە (ناوەرۆك) بڕوانینە (شێوە)، چونکە لە بنەمادا نووسین بەرجەستەکردنی مانایە و ناشکرێ چۆی بکەینەوە لەو مانایەدا و بەس. کەواتە: دوو ڕەگەزی پێکهێنەرن. دابڕاندنی ئەو دوو ڕەگەزە، بەلامەوە مەودا جەوهەریی و هونەرییەکە لە دەست دەچن، دەمێکە (هینری حجی) گوتوویەتی: (گرینگ ئەوە نییە چی دەنووسیت، بەڵام چۆن دەنووسیت.) لەم سێنگەیەوە (باختین) بڕچوونکی ڕاستی دەراندووە: (ڕۆمان تاقە ڕەگەزکی ناتەواوە، واش دەمێنتەوە، ئەزموونێك لە ئاستی شکۆدا بەرەو پوختبوون (کمال) دەبات، ڕۆگەی

دیش هەن.) ئەمەش وا لە خوێنەری ئەمڕۆ دەکات، کە واز لە (بۆ لایەنی)ی خۆی بێنێ و وەکو بەشدارێك ببێتە پێچاوپێچی دەقەکەوە، وەکو بەشدارێك لە تەك کەسەکاندا و تێهەڵکێشی جۆکات و (فەزا)کان.
حەزمدەکرد دووبارە بە ئەزموونە ڕۆحی و هونەرییەکەمدا بچیتەوە لە ڕۆمانی: (هەنگستانی ئەفسانە، یان ئەفسانەی هەنگستان). چاوی داهێنەران ماچ دەکەم و ڕێزم بۆ داهێنان هەیە. بەتایبەتی چاوی: (تۆ و ئەحمەدی مەلا)، هەردووکتان لە پلەی باڵای داهێنانی شیعردا و (ئەدیب نادر) لە پلەی باڵای داهێنانی چیرۆکدا و: (کاروان عومەر کاکەسوور)یش لە پلەی باڵای داهێنانی ڕۆماندا دەبینم. هیوام بە گەنج زۆرە و نیشانەی گەورانکارین.

تێبینی: من شێوە ڕۆمانەکم هاویشتە ناو کایە هونەرییەکەوە،کە سەربەخۆمە.
عەبدوڵا سەواج
18/6/2016 فنلاند

گەرانەوەیەک بۆ ڕیفان … جەمال حەمە سەعید

فێستیڤاڵی جیهانی دوو هەزار و شانزە بە نمایشی فلیمی دوکومێنتی، لە شاری ئەمستردامی پایتەختی هۆڵندا بەردەوامە،
یەکێک لەو فلیمانە، بەرهەمی دەرهێنەری کورد زۆهاوی سەنجاوی (47 ساڵ) بوو، بە ناونیشانی، "گەرانەوەیەک The Return"
باسی "گەڕانەوەیەک" ئاکامی سەختەکانی کۆمەکوژی و ئاوارەیی یەزیدییەکانە لە شەنگال بەدەستی داعش.

شێوەی دەرهێنانی ئەم فلیمە، کەمپی ئاوارەکانی یەزیدییەکانە لە باجد کەندال لە کوردستانی باشوور. لەم بارەوە دەرهێنەر لە چاوپێکەوتنێکیدا دەڵێت: " لە چوارچێوەی هونەری سینەمایێدا، کارەسات و کۆمەلکوژی یەزدییەکان بە جیهان دەناسێنم، هەروەک چۆن نوسەران و مێژووناسان، مێژوو دەنووسنەوە، منیش ئاوا لە ڕێگای کاری سینەماییەوە، واقعی ژیانی ئەمڕۆی ئاوارەکان دەخەمە ڕوو."

ئەم فلیمە بووە جێگای سەرنجی زۆری بینەرانی هەلەندی و خۆکانی تری و لە پێوەندەدا، بە چوار جار لە هۆی سینەمای جیاوازدا لە ئەمستردامدا نمایشدرا.

فلیمی" گەرانەوەیەک" لەسەر هەلومەرجی ژیانی پەنابەرانی یەزیدییەکانە لە ناوچاردا، لەدوای کارەساتی جەرگبڕی هەرشی دەندانەی
داعش بۆ سەر شەنگال و ناوچەکانی تر، ڕۆژگاربووانی ئەم تراجیدیایە لە چ بارێکی دەروونیدا دەژین؟ چۆن بیردەکەنەوە؟ چۆن دەڕوانن لە ژیان؟ چۆن هەڵسوکەوت دەکەن؟ تۆ دۆخیت چی؟ کاردانەوەت چۆن دەبێت، کاتێک کە گوێبیستی بەسەرهاتی باوکێکی لەقەوماو دەبیت، باسی بەسەرهاتی ڕفاندنی کچەکەی دەکات؟ مامەڵەت لەگەڵ ئەو منداڵانە چۆن دەبێت، کە لەبەرچاوی خۆیان دایکیان کوژران یان سەربڕاون؟ ئێستاش تەنیا ماونەتەوە؟
چۆن ڕەفتار لەگەڵ ئەو منداڵە ماتانە دەکەیت، کە لێتاو دێی پێ ئەشکیان ئۆقرە ناگرن، ئەو ژن و کوڕە گەنجانە، کە لە ئەنجامی زەبری دەروونی، نائومێدی و بێئارامی و ترسی لەدەدەبەدەر، باڵی بە سەر ژیانیاندا کێشاوە؟ کچێکی گەنجی سویدی بۆ ڕۆگەز کورد،* شیلان ئاتروشی (35 ساڵ)، کە لە سوید گەڕاوەتەوە، پیشەی پەرستیارە، لەگەڵ دکتۆر لوقمان پێکەوە لە نەخۆشخانەیەکی سویدی لەو کەمپە کار دەکەن، شیلان بۆ سەرما و بۆناو قوواچێپاودا، سەردانی ئاوارەکان دەکات، دەرمانیان بۆ دەبات، سەردانی یەک بۆ یەکیان دەکات و
ئەوانیش کارەسات و ڕووداوی خۆیان بۆ شیلان دەگێڕنەوە. ئیتر شیلان بە گوێگرتن و کاردانەوە پیشان دان، دڵبەتە هاوبەشی غەم و ئازاری کەمەکوژی و ڕاونانی ئەم مرۆڤانە، بەم جۆرە ئەم پەرستیارە جارێک بە گوێگرتن، جارێکی تر بە گریان و چاوی پڕفرمێسکەوە، بە خەندە و خۆشەویستی باوەشی گەرم بۆ ئاوارەکان دەکاتەوە.

لەلایەکی ترەوە، ئەم خانمە بە هەسمکردن و گەرانی و یاری، کات لەگەڵ منداڵانی کەمپەکە دەباتە سەر. شیلان لە ناو منداڵاندا ڕۆلێکی گرنگ و بەرچاوی دەگێڕێت، بە جۆرێک هەموو منداڵانی کەمپەکە ئەم پەستیارە دەناسن و دڵبەتە مایەی متمانەو دڵنەواییان. کاری شیلان هەر بەوە ناوەستێتەوە، کە ئاوارەکان بەسەربکاتەوە، بۆ هانای نەخۆشەکانەوە بچێت و لە ئێش و ئازاری منداڵان کەم بکاتەوە، بەکو لە چادرێکدا چاوی بۆ حالەتێکی ئالۆز دەکەوێت ، ژنێک کە هەموو پێوەندییەکی بۆ جیهانی دەرەوە پچڕانبدووە. ئەم ژنە لە ئەنجامی

زەبر و ئەشکەنجەی دەروونی خۆی لێناو چادرێکدا زیندانی کردووە، قسە لەگەڵ کەس ناکات، شیلانیش بە دڕەندانی ئاو ژنێ لاو هەلومەرجی تێکەوتووە، دکتۆرێتێ گێانەوەری ئابووری ژیانی خۆی، کاتێک کە منداڵ بووە، چۆن بەهۆی نەخشیەوە، قاچەکانی باش گەشە نەکردووە، دەرئەنجام کەمئەندام لێدەرچووە.
سەرەتای ئاوەی کیشە و گرفتی زۆری بە دروست دەبیت … بەڵام هێز دەدات خۆی و ئازایانە ئاو گیرگرفتانەی ئەم نەخشیە بۆی هێناوەتە پێشەوە، بەسەریاندا زاڵ دەبێت و ئەستاش لە دەخکەدایە، کە دەتوانێت بە دڵێکی گەورەوە هاوکاری ئاوارەکان بکات. بەم جۆرە وردە وردە شیلان دەتوانێت تواناییەک ببخشێت بەو ژنە، کە هەستێت و دژگای ئوو بدەوڕێ لە خۆی بکاتەوە.

شیلان لە کورتە چاوپێکەوتنێکیدا ووتی، ئەمەوێت لەلایەک بە گێانەوەی بەسەرهاتی خۆم، ئاوارەکان هانبدەم بۆئەوەی بتوانن بە سەر ژیانی خۆیاندا زاڵ بن، لەلایەکی تریشەوە، من وەکو پەرستیاری کەمپێک هاوە دەدەم چیرۆک و کارەساتی ئەو خەڵکە بە گەلانی تر بناسێنم. هەر بەردەوام لە خزمەتی ئاوارەکانی کەمپەکەدابم.
و شایانی باسە، لە دوای تەواو بوونی فلیمەکە، لە چوارچێوەی بەرنامەی فەسیتڤالەکەدا لەهۆگای دیمانەیەکەوە، زەهاوی وەهامی چەند پرسیارێکی دایەوە و ئاماژەی کرد بۆ ئاین و کەلتوری یەزدییەکان. لە کۆتاییشدا، بە گەرم و جۆشخرۆشییەوە دەستخۆشی لە شیلان و دەرهێنەری فلیمەکە کرا.
شیلان ، چەند ساڵێک لە مەوبەر لە سویدەوە گەراوەتەوە، لە نەخشانەیەکی سویدی لە هەولێر و هاوکات لە کەمپی باجد کەندال، وەک پەرستیار کار دەکات.

سنوری قلیاسان و سنوری دگێ… بۆ!!؟ … ساوێن بۆهادین نەسیم

ئۆگەر لە ماوەی ٢٢ ساڵی حکومەانی کوردیدا لە باشور، یەکێک لەهەرە کەسپە گەورەکانی بەردەم هەرەم ئاو جیاکاریی بووبێت کە لە نێوان زنی زەرد و زنی سەوزدا هەیە ، ئاوا دەتوانین بڵێین ئەم

درێژکراوەی بەرژەوەندییەکانی وڵاتانی ناوچەیی بوو و لەسەر خاکی ئەم وڵاتەسم کراوە ، خۆ ئەگەر ئەم بوبڵتە هەی ئاوەی کە نەتونرا بێت ئیدارەیەکی یەکگرتو لەسەر خاکی باشوری کوردستان دروست بکرێت ، ئەوا دەگەڕێتەوە بۆ غیابی ئیرادەی نەتەوەیی لای سەرانی حیزبی دەستەڵاتدار ، بۆ واتایەکی تر بەرژەوەندی دەستێک لە ناو حیزبەکاندا وای کردوە هەمو پرسە نیشتمانییەکان بخرێتە خزمەت ئاو دەستەیەوە ، زانی زەرد و زانی سەوز وێنەی شکشتی ئیدارەیەکی یەکگرتوە ، خۆ ئەگەر ئاوشمان قبوڵ بێت ئەوا هاوسەنگی نەوان ئەم دو زانە بەستراوە بە بونی جڕەک لە میرنشین لەم دو زانەدا ، ئاوەی لای من گرنگە بیەم ئاوەیە کە خەپیشاندانی سپی مامۆستان ئەگەر چی توانی زەر سنوری باش تێپەڕنێ و هەمو چین و تێژەکان لە دەوری خواستی مامۆستایانان کۆبکاتەوە ، بەڵام ئەگەر مامۆستیان ویستبێتیان شۆقام بکەنە پاشخانی داواکارییەکانی خۆیان ، ئەوا کاتێک نوێنەرایەتی دروست دەکەن ، دیسانەوە حیزب لە ڕێگەی دەمامکەکانیانەوە دێنەوە ناو خەپیشاندان و بە ئاراستەی بەرژەوەندی حیزبی خۆیان دەبەن ، ئاستە مامۆستایان دەنگێکی حەق بژ بو ، بەڵام کاتێک ئەم دەنگانە دەخەیتەوە ناو سەبەتەی حیزب ، ئیتر وک ئاوە وایە خەپیشاندانەکانت بە بۆشایی بێت ، داواکاری مامۆستاین ەوی لە حیزبەکان بو ، دەبو حیزبەکان بهاتنایەتە بەردەم شۆقام و چۆکیان دابدایە ، نەک نوێنەرەکان بە پێکەنینەوە بچنە بەردەم حیزبێک کە کەی ئەم قەیرانانە لە ئاستەی ئاودایە ، بە حوکمی ئاوەی زەرینەی دەستەڵات لای ئاوە ، سەرەڕای ئاوەش دەبینین ئەم حیزبە لە سنوری قەڵەم ەوی خەیدا کەس ناوێرێت فزە بکات ، وە لاوەش ناشیرین تر سنوری زانی زەردە کە دەبینین چۆن هەر ەڕێی بە بیانوێک و هەر جارەی چەند کەسێک ناهەژن بچنە ئاو دیو سنوری دەگەڵ ئەگەر چی پارێزبەندی یاسایشی هەبێت .

ئاوەی لەم خەپیشاندانەی مامۆستایان ١٤/١ ، بە تایبەت ئاو وێنانەی لەبەردەم پەردی قلیاساندا گیراوە و نوسیویانە دەگەڵ زەنگێکی مەترسیدارە ، وە زەمینە خۆش دەکات بۆ فراوانخوازییەکانی پارتی ، بۆ تایبەت کە دەوترێت پردەکەی قلیاسان سنوری دەگەڕێنێ ، ئەم دەکاتە فراوانکردنی سنوری زانی زەرد و پارتیش خۆی ئەمەی دەوێت ، بۆ جڕەکی دێکە خەمان سنورەکەی بۆ ەادەکەشین بۆ ناو سلەمانی ، دەتونرا ناوێکی تری بنرێت وەک دیواری بەرلین ، یان هەر ناوێکی تر ، ئەگەر چی ئەم دروشمە لە نیەتی ەگریکردن و دیکتاتەریەتەوە هاتوە ، بەڵام دەتوانرێت بە دیوێکی تردا تەفسیری تر هەگرێت لە قلیاسان بوودیودا بەم دروشمە بخرێتە سەر زانی زەرد ، بێ باشتر

وایە ئەم دروشمە نوێترتەوە تا خەپیشاندانی مامۆستایان لە قازانجی هیچ حیزبێک نەشکێتەوە و شەقام گەورەتر بێت لە حیزب و حیزب ناچار بێت ، بێت لەبەردەم شەقامدا چۆک دابدات .

هەکەوتن لە پێناوو چی و یەکگرتن بۆچی ؟!!! … شکار محمد

هەکەوتنی ی.ن.ک و گەلان تەنها دەرمانێکی کاتی بۆ هەور کردنەوەی ئاو خەڵکە ، چونکە هەردوو لا باش دەیان زانی گەر کارێکی لاو جەڕە نەکەن خەڵکی گەر لەیان ڕانە پەڕێت سزایەکی زۆر باشی ئاو دولایەنە ئەدەن ، بە دەنگ و پشتیوان لە ئەکەن و ئەمەش ئەبێتە گەورەترین ترس کە هەموو لایەنێکی سیاسی هەیێتی و ئەم دوو لایەنە بەتایبەتی ، گەلان پێکهاتە زۆرینەیەکەی یەکێتیە کەنە کانن و بەشێکی کەمی یەکگرتوو و بەشێکی زۆر کەمی پارتی و کەمینەیەکیش بە لایەنە کان بەشێکیان ئیسلامیەکانن، یەکێتیش کە خۆی دەخی ناوو خەیی جەگیرنیە و مل ملانێیی تووندی ناو هەر دوو باڵەکە بە ڕوونی تا وەکوو ئەم چرکە ساتەش بەردەوامە ، سەرە ڕای هەندێک بیر و بە چوونی جیاوازیش کە لە نێو هەردوو باڵە کەدا هەن ، هەر دوو لایەن ی.ن.ک و گەلان لە ترسی لە دەست دانی دەنگ دەرانیان و پەرت نە بوونی دەنگە کانیان بەڵای پارتی ودابەشنەبوونەوەی دەنگە کانی بە ئەولایەنانە ، هاتن بە واژەکردنی هەکەوتن نامەیێک کە بە بیروو ڕای من تەنها بە دامرکاندنەوەی ڕقی خەڵکی زۆنی نیلی و سۆز بوو کە بەناوی هاوسەنگی هەڵەوە کرا ، هیچی دیکە لە سەرو بەندی هەکەوتنە کەدا دەیان وت لە ماوەی سێ مانگ دا کاریگەری ئەم هەکەوتنە لەسەر بژێووی هاوڵاتیان دە بێت ، من ماوەی ئە و مانگانە کە بەسەر هەکەوتنەکەدا تێپەیوە و کاریگەر یە کەی کە چەندە و چی بوو من ئە مەیان بە ئاوە جە دەم ، ماوەیەکە بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە بەرپرسان و کادیر و هەسووڕاوانی هەردوولا دەبیستین کە بەنیازی یەکگرتنن ، جا یەکگرتنەکە بە هەر شێوە و قەناغێک بێت بەڵای بەندە هەکەوتنە کەش جگە لە ترسی دەنگەرانیان سەرەتایەک بوو بە یەکگرتیان و هەنگاوێکی سەرەتایانەی هەر دوو لابوو ، سەبارەت بە یەکگرتنەکەش کە دەبیستین

ئەم دوو لایەنە بەنیازی یەکگرتنن ئەم هەنگاوە یان جددیە و لە سەر ئاستی باڵای هەردوو لا چەند کەسوونووسێکی داخراو و نهێنی کراوە ، هەموو حەدەسکی سیاسی بەدەر نیین لە لایەنی پڕۆتیف و نگەتیف ، خۆی من لەرەدا تەنها ئاماژە بە سلبیاتی یەکگرتنەکە ئەدەم ، دابەش بوونووی ئەو پەک هاتانەی گەڵان کە ئاماژەم پێدا بۆتایبەت کەنە ئیسلامیەکان ‘ شێی ناوخۆ ‘ بە لایەنەکان ئەم تۆژانەی ناو گەڵان ئاستووخۆ گەر بەرهەستیشی نەکەن بە گومان لەبزووتنووکە دەنە دەرەوە ، بۆیە من ئاماژە بەسلبیاتەکە ئەدەم چونکە لەسەر ئاستی لەکاڵی هەردوولا هیچ هەنگاوکی بە نەنراوە و بۆتایبەت لەلای هەکخستنەکانی هەردوولا ، لای خەکی دەنگدەری هەر دوولا تا ئادەیەک ئەم پرسە تەموومژاویەو نەزانراوە ، دڕووست بوونی جیاوازی لەنەوان هەسووڵاوانی گەڵان و کادیرانی یەکێتی ئەمش گەر لەسەرەتای یەکگرتنەکە هووندات لەدوای قۆناغی سەرەتایی هوو ئەدات ، پیشاندانی دو دیوی لە لایەن یەکێتیەوە بۆوی لەگەڵ پارتی یەکگەوتنی ستراتیژیان هەیە و ناتوانن لە ی دەربچن و لەم دیویشەوە لەگەڵ گەڵان هەکگەوتن بکەن ، ئەگەر بیار وا بێت پارتی قەرخی دەستەڵاتی کردوە ئەی ئەم بە هەوەستیە لە پای چی ، ئەگەر بە هاوسەنگی هەزیشە ، کەواتە چۆن دەبێت یەکێتی ببێتە پاشکە ، ئەگەر ئەجەندایەکی تری لە پشت نەبێت خۆ بە ئیستحقاقیش بێت ئەوا کورسی ئەم یەکگرتنە دەبێت زەربەی دەستەڵاتە سیادیاکن لای ئەم یەکگرتنە بێت ، بەڵام ئەوەی کە هەیە زەر پێچەوانەیە ، بە تایبەت خۆ حەشاردانی گەندەڵکانی ناو یەکێتی لەژەر پەردەی ئەم یەکگرتنەدا ، گەر لەپێچینەوەیەکی تووند و تا ئاستێک یاساییانە لەگەڵ بەرپرسکانی یەکێتی نەکرێت دنیابن گەندەڵی هەندەو هەندێکە کەڵەکە ئەبێت ، بەڵام گەر خوودی کاک نەوشیروان سەرپەرشتی هاستووخۆی بکات و چواردەور وازی لەبەهەنن ئەمیان شیکاریکی وردی دەوێت ، لەنەپێچینەوەی سەرجەم ئەو کەسانەی کە بگەندەڵیەو تەوە گلاون بەدەرەژایی حوکمی زەنی سەوز تا وکو ئێستا ئەمیان گەر بشکرێت چۆن کەسێک بگرێتەو بەڵام جددی نابن بە کەسانی دیکە ، قبووڵنەکردنی ئیسلامیەکان لای یەکێتیەو ، ئەم ئەگەر و هووداوانەو چەندانی تر بەڵام چەند پرسیارێک دروست ئەبێت ئایا جوابی ئەم پرسیارانە تەنها بە قسە ئەبێت یاخوود بە کردەو؟ بە لایەکێتی جیابوونەو؟ بە دەچنەو ناو یەکێتی؟ چۆن لەگەڵ دزو مافیا و چەتەی نەوتی و پیاو کوژدا هەڵ ئەکەن؟ ئەی لە ژەر چ ناوێکدا یێک ئەگرن کە ئەم نیشتیمانەتان فەری دژە گەندەڵی کرد ئێستا چۆن گەندەڵ و دز و داوەن پیس ئەکەنە هاوخەبات و هاو سەنگەری خەتان ؟ ئایا هەر لەسەردەمی باڵی هیفرمدا بمانایەتەو باشتر نەبوو لەم لەکترازان و

یەکگرتنە؟

دەرک کردن بە مەترسی گەورە و هەوڵی پاراستنی ناوچەکە... ئامانج کەریم

لەدوای ململانێی قورسی سیاسی لە نێوان لایەنە سیاسیەکاندا لە هەرێمی کوردستان و بەتایبەتی بزوتنەوەی گۆران وەک بەرەیەک و لایەنە سیاسیەکانی حوکمڕانی لە هەرێمی کوردستان یەکێتی و پارتی وەک بەرەیەک و پاشان گەشتن بەو باوەڕەی کە دەبێت هەموان لەژێر چەتری حکومەتێکی بنکە فراواندا کە ببنەوە و هەر لایەنە و بەرنامە و ئاجێندای خۆی پێیەوە و بکات لەو حکومەتەدا ، هەبێت هەر لەسەرەتای دروست بونی بزوتنەوەی گۆران بە دروشمی بەرەو بەدامەزراوە کردنی دامودەزگاکان بە دامەزراوەی نیشتیمانی بە خولی ئێپزسۆن بونەوە و دواتر وەک شەریکێکی خاوەن پشکی گەورە کە هەزی دوهەم بووە ، بگرەری ئیستیحقاقی ئینتیخابی بووە شەریک لە حکومەتدا و چەند وەزارەتێکی سیادی و کاریگەری وەرگرت کە ئیرادە و ویستی چاکسازی و بە دامەزراوەی کردنی ئەو وەزارەتانە و دامودەزگاکانی سەر بەو وەزارەتانەی لەپشتەوە بو ، ئەمە لە کاتێکدا کە هەرێمی کوردستان لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوی حکومی خەماڵی هەمیشە لەژێر ئاجێندای وڵاتانی دراوسێدا بووە ویستی کەک نەبون و کەرتو پەرتی نەو ماڵی کورد ستراتیجی ئاجێندای سیاسەتی ئێران و تورکیا بووە ، بە تایبەتی و بەداخەوە هیچکام لە یەکێتی و پارتی نەیان توانیوە لەژێر ئەو فشارە سیاسیانەی دەرکیدا دەربچن و ببنە خاوەنی بەرنامە و سیاسەتێکی نیشتیمانی کە هەر ئەمەیش هەکار بووە بە نەبونی کیانێکی سەربەخۆ و ستراتیجێکی نیشتیمانی بە هەز..

بزوتنەوەی گۆران لە کاتێکدا بەویستی بەدامەزراوەی کردنی دامودەزگا و حکومەتێکی بە دامەزراوەی هاتە گۆڕپانەکە و بە هەزێکی گەورەی مەدەنیەوە کە ئەمەیش لەگەڵ ڕەگی سیاسەتی وڵاتانی

دراوسێدا و بەتایبەت ئێران و تورکیا نایەتەوە و هەر زوو بەزوو لە لایەن پارتیەوە لە موعادەلەی سیاسی ئاوت کرا ، بە ئاوەی هیچ دەنگدانەوە و پەرچەکردارێکی نەو دەوڵەتی و دیموکراتی خوازی هەبەت ، کە ئەمەیش تەعبیرە لە نەبونی ویستی چاکسازی و بەنیشتیمانی کردنی دامو دەزگاو هێزی پێشمەرگە لەلایەن پارتیەوە و یەکێتیش بە هەبژاردنی بە دەنگی و ڕەنگرتنی هەواوستی جدی لەو پرسە تەتالیتاریەدا کە پارتی کردی بە مانای OK دەت بە پارتی و لە ئەنجامدا هەمان خاڵی پاراستنی سیاسەت و ئەجیندای دەرەکی دەتەوە لە ناوچەکەدا .. لەدوای ئەم ڕودانە و خەسپاندنی پارتی و هەڵای میدیای و نانەوەی پشێوی و تا دەستبردن بە قوتی خەڵکی و موچەی کەمئەندامان بە پاڵ کێش کردنی بزوتنەوەی گۆران بە ناو کایەیەکی سیاسی ترسناک کە سەر لەبەری بەنی خوێن و ئاشوبی شەڕکی تری ناو خەی و برا کوژی لە دەت و مەبەستی پارتی لەردا تەکمە کردنی زەنی خەیەتی کە بەزەنی زەرد ناوزەند دەکرەت و بارگاوی کردن و پاڵ هاویشتنەتی بە دانانی بناغەیەک لە زەنی سوزیشدا بە تایبەت دوای ١٢ی ئەکتەبەر و داخستنی گەورەترین دامەزراوە ی چاودێری و یاسادانان کە پەرلەمان بو ..

هەر بەیە بزوتنەوەی گۆران لەم دیدەوە ڕێگا چارەی هەوڵی دەستانە و پەیوەندی بەهێزی لەگەڵ یەکێتیدا گرتە بەر تا ئاستی ڕێکەوتن نامەیەک وەک هەنگاوی یەکەم بە پاراستنی هەرەمی کوردستان بە گشتی و زەنی سوز بەتایبەتی.. مەبەستیش لەم هەنگاوانە پتەو کردنی سەنگەری بەرگری سیاسیە و هەنانەوەی سەنگی هەزە لە بەرامبەر پارتیدا و هەر لەم ڕوانگەیشەوە پارتی هەوڵی تەواوی خستە گەڕ و بە ویستی هەواشاندنەوەی ئەو ڕێکەوتنامەیە و دروست کردنی درز و کەلەن بە ئەو نزیک بونەوەیە تا لەو ڕێگایەوە ئامانجکانی خەی کە درێژە پێدەری سیاسەتی تورکیای عوسمانییە بپێکەت و لەم هەنگاوەیشدا دەتوانین بڵێین گەر سەرکەوتویش نەبوبەت کاریگەری هەبووە ..

هەر لەم دیدەوە و هەست کردن بە مەترسی لەسەر ناوچەکە ، لایەنە ئیسلامیەکان لە ئیستادا لە هەوڵی دروست کردنی بەرەیەکی ئیسلامیدان و پێ دەچێت لە بەردەم هەبژاردندا بە پەرتەوازە نەبونی دەنگە ئیسلامیەکان و دزە نەکردن و دا نەشکاندن بەلای لایەنەکانی تردا ، لیستەکی قەوارە گەورەی ئیسلامی دروست بکەن کە تەواوی لایەنە ئیسلامیەکان لە خەیدا کە بکاتەوە .. وەای جبەجێ نەکردنی خاڵبەندیەکانی ڕێکەوتن نامەکەی نەوان بزوتنەوەی گۆران و یەکێتی

پ دچت ل ماوی کی کورتدا هنگاوی دوهمی ککوتنک بخرتت بواری جت بجت کردنو ، ک ئویش بریتی دبت ل یک گرتنی گان و یکتی و بم هنگاویش دتوانرت هاوسنگی هز ل نوان دو زنی زردوو سوزدا بپارزرت.

بەشی دووهەمی مژووی خلافەتی ئیسلام,مژووی خلافەتی ئەمەویەکانە,کە بە خلافەتی معاویەی کۆی ئەبی سوفیان دەستی پکردوە:-

ژیلوان شش محمد صالح

موعاویەی کۆی ئەبی سوفیان:-خی و باوك و دایك و یەزیدی برای ژی داگیرکردنی مەککە لە لایەن سوپای ئیسلامەوە بون بە موسومان,موعاویە کۆی ئەبی سوفیانی کۆی ابی حەربە,ئەبی سوفیانی باوکی دوژمنی خونخاری پغەمبەر بوە تا ژی داگیرکردنی مەککە (کە بە ناچاری بتە ئیسلام),دایکی ناوی هندە و بەوە ناسراوە کە دوای کوشتنی حەمزەی مامی پغەمبەر لە شەی ئوحد بە پیلانکی ئەم هندە ناو سکیان ب هدیوە و جەرگەکەی بە کای جوە وەك تەیەك ب کوشتنی براکەی بە دەستی حەمزە,نەنکی موعاویەش ئەو کەسەیە کە لە قورئاندا بە حمالە الخگب فی جیدها حبل من مسد ناوی هاتوە.

معاویە ماوەیەك نوسەری بەردەستی پغەمبەر بوە و نزیکەی 100 وتەی پغەمبەر لە دەمی ئەوەوە دەماو دەمی کردوە.معاویە پیاوکی زرزان و لەسەر خو فباز بوە,گەلك وتە هەن کەوەك ستایشکردنی ب ریایی دراونەتە پای بەام زر کەم پشتاستکراونەتەوە,خەلیفە ئەبو بەکر بە یاوەری یەزیدی برای موعاویە لە گە سوپای نردراو ب داگیرکردنی شام ناردویەتی کاتکیش یەزیدی برای مردوە بوە بە جگری لە دیمەشق,لە ماوەی خلافەتی عمر و عوسمان والی دیمەشق

بوه,دوای کوشتنی عەلی بوه به یەکەم خەلیفەی ئەمەویەکان.کاتێ که عەلی لە مزگەوتی کوفه به دەستی عەبدولرەحمان کوڕی مەلجەم کوژرا,دانیشتوانی شارەکه حەسەنی کوڕی عەلیان کرده خەلیفه,بەڵام لە ژێر فشار و ترسی لە هێرشی معاویه بێ سەر کوفه حەسەن دەستی لە خلافەت هەڵگرت بێ معاویه به مەرجێك دوای مردنی معاویه خلافەتەکه بگەڕێتەوه بێ حەسەن و لە گشت دانیشتوانی مەدینه و حجاز و عێراق ببوڕێ و هەمو قەرزەکانی بێ بداتەوه,معاویەش هەمو مەرجەکانی قبوڵکردو بوه یەکەم خەلیفەی ئەمەویەکان لە دمشق لە ساڵی 41 ی کۆچی و هەر لەو ساڵەشدا مەروان کوڕی حەکەمی کرد به والی مەدینه و زیادی کوڕی باوکیشی کرده والی بەسرە و کوفەو تەواوی عێراق نەنکی ئەم حەکەمە زەرقای کچی وەهەبە که ناوبانگی بوه لە لەشفرۆشیدا و خاوەن ئاڵا بوه,لە کۆمەڵی ئەوسای حجازدا لەشفرۆشە بەناوبانگەکان ئاڵا بە سەر ماڵەکانیاندا هەڵواسراوه,زیادیش ناوی باوکی نەزانراوه,جارێك جارێك به کوڕی عبید السقفی و جارێك به کوڕی سفیانی باوکی موعاویه ناوبراوه,دایکی زیاد ناوی سمیه بوه و جاریەی الحارس بن کلده السقفی بوه,عبید السقفی گرتویەتە خێ,لە خلافەتی ئەبو بەکردا بێتە ئیسلام,لەخلافەتی عەلیدا والی فارس بوه و دوای کوشتنی عەلی لە موعاویه یاخی بوه,معاویەش لە یەکێ لە کارە فڕێ و تەڵەکەبازیەکانیدا ئەم زیادەی کردە برای خێ بە ئامادەکردنی چەند شایەتێك سوێندیانخوارد که ئەبوسوفیانی باوکی موعاویه کاتی خێ لاقەی سمەیەی دایکی زیادی کردوه و دوای 9 مانگ ئەم زیادەی بوه بەوەش کردیه برای خێ و وڵاتی فارسیش کەوتە ژێر دەستەڵاتی و زیادیش بوه پشت و پەنا بێ.

موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان یەکەم خەلیفەی ئیسلام بوه که پێش مردنی خێ یەزیدی کوڕی وەك(وەلی عەهد)کردێتە جێگری خێ و بە فڕێ و تێقاندن تەماع و دابەشکردنی سامانی وڵاتانی داگیرکراو بەسەر کاسەلێساندا ەزامەندی موسوڵمانانی بێ وەرگرتوه.
لە ماوەی خلافەتی موعاویەدا داگیرکردنی وڵاتانی دراوسێ بەرەو ڕۆهەڵات و ڕۆژئاوا و باکور بەردەوام بوه,موعاویه ماوەی 20 ساڵ میری شام بوه,20 ساڵیش وەك خەلیفه لە شام حوکمڕان بوه و لە ساڵی 60 ی کۆچی مردوه و نزیکەی 77 ساڵ ژیاوه و تا مردنیشی هەندێ تووك و نینۆکی پێغەمبەری لابوه و وەسیەتی کردوه که مرد کاتی لە گۆڕانی بیخەنە ناو دەم و چاوی.

یەزیدی کوڕی موعاویه:-پیاوێکی کەتەو گێشتن و تووکن بوه,به مەیخۆری و داوێنپیسی ناسراوه,معاویەی باوکی پێش مردنی خێ

کردویەتی بە وەلی عەهد,ئەو کردەوەیەشی بوە مایەی نا ەزایی ئەسحابەکانی پغەمبەر و کوانی خەلیفەکانی پش خی.
موعاویە پش مردنی بەیعەی(ەزامەندی)دانیشتوانی شامی ب بونی یەزید بە خەلیفە لە دوای خی وەرگرتبو,کاتکیش نونەری نارد مەدینە ب وەرگرتنی ەزامەندی دانیشتوانەکەی,حوسەینی کوی عەلی ئەبو تالیب و عبداللەی کوی زوبەیر بەرپەچیاندایەوە و ازی نەبون لە سەر بونی یەزید بە خەلیفەی ئیسلام.

حسنی کوی عەلی ئەبو تالیب لە ژر داواکاری دانیشتوانی کوفە کە پەیتا پەیتا بە نامەو نردراو هەر لە کاتی خلافەتی موعاویەوە داوایان ل ئەکرد بتە کوفە و بانگەشەی خلافەتی خی بکات و بەنیان ئەدای کە پشتگیری بکەن,بیە تەماعی بون بە خەلیفە و گانەوەی خلافەت ب نەوەی پغەمبەر لە بەنی هاشم و ق و کینەی لە مژینەی نوان هەردوو بەنی هاشم و بەنی ئومەیە لە هزی قوەیش وایکرد کە حسین بە دەنگ داوای دانیشتوانی کوفەوە بچت لە ژی 10 ژی الحجە بە یاوەری ژمارەیەك لە پیاو و ژن و منداڵی خزانەکەی و هەند لە هەوادارانی لە مەککەوە بەرە و عاق کەوتە ,کاتکیش هەوا گەیشتە یەزید نامەیەکی نارد ب والی کوفە (عوبەیدوالله کوی زیاد) ب بەرەنگاربونەوە و کوشتنی حسین,عوبەیدوالله سوپایەکی چوار هەزار کەسی بە سەرکردایەتی عومەری کوی سەعد کوی ئەبی وەقاس نارد سەر ی حسین(کە ژمارەی قافلەکە بە خیەوە ئەگەیشتە 100 کەس),خەکی کوفەش هەر وەك چن پشتیانکردە عەلی باوکی و حوسەین هەر ئاوەهاش بە دەنگ حسنەوە نەچون و کاتکیش حوسن خی لەو بارەدا دیت,داوای لە سەرکردەکەی سوپاکەی یەزید کرد کە خی بداتە دەستیان و بیبەن بلای یەزید و دەست بخاتە دەستی بەام ب سوود بو چونکە ئەوان ب لەناو بردنی هاتبون,بیە لە شەکی نا بەرامبەردا حسین و هەوادارانی کەمەکوژکران و سەری حسنیان لە جەستەیکردەوە و لە ناو تەشتکدا بردیان ب عبیداللەی کوی زیاد لە کوفە.

کوشتنی حسین و خاووخزان و هەوادارانی بە شوەیەکی یەکجار دندانە ئەنجامدراوە بە دەستی کەسانك کە ابردویان جگەی گومان بوە,چونکە یەکك لەوانە کە عوبەیدوالله کوی زیاد بوە,دایکی ناوی مەرجانە بوە و کیلەی عبدالرحمان کوی حەسان بن سابت بوە و بە کەمە لە لایەن داونپیسانی ئەو کاتەوە لاقە کراوە لەوانەش زیاد ئبن ابیە بوە,مەرجانە دوو کوی بوە یەککیانی ناو ناوە عباد و ئەوی دیکەیان عوبەیدوالله و نەزانراوە باوکیان کیە,بیە زیاد ئبن

ئەبیە کە خۆشی نەزانراوە کە باوکیەتی داودەی داون و گرتونیەتە خۆی و ناوی ئەویان هەڵگرتوە,سەیر ئەوەیە کە عباد لە سایەی خلافەتی ئیسلامدا بوە بە والی سجستان لە کاتی خلافەتی معاویە و عوبەیدواللەش بوە بە والی بەسرە و دواتر والی لە کوفە.

ساڵی 63 ی کۆچی دانیشتوانی مەدینە و دەوروبەری بە سەرکایەتی عەبدواللەی کوڕی زوبەیر لە یەزید هەڵگەڕانەوە و عەبدواللە بوە خەلیفە,یەزیدیش سوپایەکی گەورەی بە سەرکردایەتی یەزیدی کوڕی موسلم ناردە سەریان و لە شوێنێك کە پێی ئەوترێ(حرە راقم)دانیشتوانی مەدینە بەرەنگاری سوپاکەی یەزید بونەوە و ,شەڕەکە بە تێشکاندنی دانیشتوانی مەدینە کۆتایی هات و 3500کەس لە مەوالی و 1400 کەس لە ئەنسارەکان و لە قورەیشەکانیش 1300 کەس کوژران کە زۆریان ئەسحابەی پێغەمبەر بون,لەشکرەکەی یەزید چونە ناو شاری مەدینەو کەوتنە تاڵانکردنی سەر و ماڵی دانیشتوانی شارەکە و فەسادکردنی ژن و کچانی شارەکە و کار گەیشتە ئەوەی هەزار کچ بێبنکران و ساڵی داهاتوش زیاتر لە هەزار زۆڕ لە دایك بون.

دوای داگیرکردنی مەدینە لەشکرەکەی یەزید بەرەو مەککە کەوتنەڕێ,لە ڕێگا سەرکردەی لەشکرەکە یەزید کوڕی موسلم مرد و پێش مردنی خۆی یەکێکی دیکەی کردە جێگری,سوپاکەش لە ساڵی 64ی کۆچی گەیشتنە مەککەو دوای گەمارۆدانی شارەکە کەوتنە بڕدومانکردنی بە مەنجەنیق و داروبەرد و خانوی شارەکەیان دا بەسەر یەکداو سوتاندیان و بەرگی کەعبە و سەربانەکەی و هەردوو قۆچی بەرانەکەی کە خودا ناردبووی بۆ ئیبراهیم کە بیکاتە قوربانی لە جیاتی ئیسماعیل,بە ئاگری مەنجەنیقەکە سوتان.
یەزید لە ناوەڕاستی مانگی ڕەبیع الاولی ساڵی 64ی کۆچی مردوەو موعاویەی کوڕی کراوە بە خەلیفە لە جێگەکەی,عبداللەی کوڕی زوبەیریش لە مەدینە بانگەشەی بۆ خۆیکرد وەك خەلیفە لەهەمانکاتدا.
موعاویەی کوڕی یەزید:-یەزیدی کوڕی موعاویە پێش مردنی موعاویەی کوڕی کردە جێگری خۆی وەك (وەلی عەهد) و لە مانگی ڕەبیع الاولی ساڵی 64 ی کۆچی بوە جێگری باوکی,گەنجێکی هۆشت باش بوو لەبەر دەردەداری جەستەی خلافەتەکەی لە دوو مانگ تێپەڕی نەکرد لە تەمەنی 21 ساڵیدا کۆچی دواییکرد و پێش مردنیشی نەیویست جێگر بۆ خۆی دابنێت.

عیبرەت لە جەبەجەکردنیدایە ... بەختیار شارەزوری

ئەگەر گەلان هەوڵێک بو بەت بە ئاوەی ڕووتی مێژوی بەریەککەوتنەکان لەسەر لاشەی نەتەوەیی کورد کرا بەت و کەتای پێبهێنرەت ، یان ئاوەی پە ی دەوترەت ڕەکەکوتنی نێوان تورکیا و ئێران ، کە بە درێژایی مێژوو کورد بوتە چەکی دەستیان و کارتی دەستیان بە شەڕ و فرێشتنەوەی کارتکنایان بەیکتر ، ئەمەش هەر لە شەڕشکانەوە تا دەگاتە میرنشینەکان و هەر لە سوارەی حەمیدیەوە تا دەگاتە یەزدان شێر درێژ کراوتەوە ، لە ئێستاشدا خەی بە فەرمەکی ترەوە نمایش دەکاتەوە ، ئەگەر سەیری ئامانجەکانی بزوتنەوەی گەلان بکەین ئەوا کار لەسەر دو ڕەهەندی سیاسی و ستراتیژی دەکات :

1. ستراتیژی سەربەخە : واتا هەرەم ببەتە خاوەن ستراتیژی سەربەخەی خەی و ئێران و تورکیا وەک دو دەوڵەتی دراوسێ بن ، لەسەر بنەمای بەرژەوەندییە هاوبەشەکانیان و بنەماکانی دەوڵەتی دراسێ مامەڵە بکەن ، نەک پاشکەیەتی بە ستراتیژی ئێرانی یان تورکی ، بە ئەمەش زەمینەی گشتی لەبار بو چ لەسەر ئاستی ناوچەیی و چ لەسەر ئاستی جیهانی ، بە مانایەکی تر بزوتنەوەی گەلان ویستی لە ڕەگەی دەنگ و کورسی پەرلەمانیەوە بە خەباتەکی بە خوێن و پەرلەمانی قورسایی هەبەت ، کار بە ئەم ئامانجانەی بکات ، وە کار لەسەر دروستکردنی فشار بکات بە سەر پارتی و یەکەتی تا ئەو ڕەکەکوتنە ستراتیژیە کە هەیە و درێژکراوەی هەمان ڕەکەکوتنە مێژوییەکانی تری نێوان تورکیا و ئێرانە هەبوەشێنرەتەوە و ڕەکەکوتن لەگەڵ ئەم دو وڵاتە بکاتە ڕەکەکوتنەکی تر و هەرەم خاوەنی سەربەخەی خەی بەت ، خە ئەگەر کورد لە ئێستادا بوبەتە هێزێک کە هەمو بەرەکان پێویستیان پە ی بەت ، ئەوا کورد دەتوانێت لەم کاتەدا ئەو ڕەگەڵ مێژوییە بپچڕێت و بونیادی خەی بنێت ، بە تایبەتی تر دوای بەهاری عەرەبی و دەرکەوتنی داعش ، کە زەمینەن لەبار بو بە ئاوەی کورد بتوانێت لە پاشکەیەتییەوە ببەتە هێزێکی کاریگەر و هاوپەیمانی هەمو بەرەکان .

2. بە نیشتمانی کردنی پرسەکان : لەسەر ئاستی ناوخەیش دەیویست کار بکات لەسەر گواستنەوەی جەری حکومەانی و دەوڵەتداری لە ئاقەی خەڵ و پاشایەتی و وڵی عەهدەوە بە سیستەمەکی پەرلەمانی پتەو و بە

نیشتمانی کردنی ئەو دەزگایانەی کە هەندێ نیشتمانیان هەیە ، وەک ئەوەی تەفسیر دەکرا گەلان نەهاتبوو بۆ ئەوەی هەڵکانی تر سفر بکاتەوە ، بەڵکو دەیویست هێزکان ناچار بکات ، کار بۆ بە نیشتمانی کردنی پرسە گرنگەکان بکەن ، تا ئامادە بن ئەگەی مژوویی ببن و ئەم هەڵە سیاسی و جوگرافی و ئابووری و جیۆپۆلەتیکییە لەدەست نەچێت ، گەلان ویستی ئیرادەیەکی وا دروست بکات کە ئەم هەڵە بکاتە قەناغی وەرچەرخانی مژووویی .

ئەوەی جێگەی تەماناە پارتی و یەکێتی لەبەر بەرژەوەندی سەرانیان نەک نیان توانی کار بۆ ئەم ئامانجانە بکەن ، بەڵکو جارێکی تر بونەوە بە پاشکۆیەکی کارتۆنی و بەردەوامیدان بە هەڵوێستەکانی ستراتیژی ، کە جگە لە وەکالەتی ئێرانی و تورکی هیچی تر نیە و هەمان مەژووە خۆی دوبارە دەکاتەوە ، وە بەمشێوە نووسەتان دەستیان کرد بە دانانی سەدان سیناریو بۆ دژایەتی کردنی گەلان کە نەخشەکەی لە تاران و تورکیاوە بۆ دەکێشرا ، خۆ ئەگەر گەلان مەبەستی بوبێت نەخشەی سیاسی هەرێم بگۆڕێت ، ئەوا ئەو گۆڕینە بو کە لە بەرژەوەندی نەتەوەییدا بوو ، وە لە زەرەری بازرگانە جاشەکانی تورکیا و ئێراندا دەبو ، بۆیە هەر زو کۆتنە داشتنی سەدان سیناریو بۆ گەلان و بۆ تایبەتیتر نەوشیروان مستەفا ، خۆ ئەگەر ئیرادەیەکی نیشتمانی بەهێز هەبوایە ئەوا چی ئێران و چی تورکیاش ناچاردبون بەم هەڵوێستە ، چونکە بەرژەوەندی گەورەیان لەگەڵ هەرێم هەیە و وەک ئای نەودەوڵەتیش ئەو ئامادەگیەی تیا بو هاوکاری ئەم پرسە نیشتمانییە ببێت ، بەڵام کاتێک کە بزوتنەوەی گەلان لەبەر نەبونی یەک دەنگی نەیتوانی ئەم کارە بۆ ئامانجەکانی بکات و بۆ تایبەتی تر دوای نەخشە کۆتنی مام جەلال و دروستبونی فرە دەسەڵاتی ونبونی سەنتەر لە ناو یەکێتیدا ، پارتی وەک حیزبێکی تاکتیکی توانی بۆ تەواوەتی یەکێتی بکاتە پاشکۆیەکی لەرزۆکی خۆی و تەواوی دەستەڵاتەکان لای خۆی کەبکاتەوە ، بۆیە بزوتنەوەی گەلان یاریێکەی گەورەی بەوەی نەهێشت هاوسنگی هێزی نەوان زۆنی سوز و زۆنی زەرد بگۆڕێت و زیاتر پارتی فراوانخوازی بکات و گوێ بە دەنگ و ئەنجامی سندوقەکانی دەنگدان نەدات ، بۆیە کاری لەسەر پرسی هەڵکۆتنی نەوان گەلان و یەکێتی کرد ، بەڵام هەر زو دیار بو کە یەکێتی ئەو یەکێتیە نیە تازە بتوانێت ئەو ئیرادەیەی هەبێت کار بۆ هاوسەنگی هێز بکات ، بەهۆی تەکتیکەکانی پارتییەوە ، هەر بۆیە گەلانەوە بۆ هەڵکۆتنە ستراتیژیەکە و ئەو ناهاوسەنگی دەستەڵاتیان قبوڵ بو کە ئێستە یەکێتی وەک پاشکۆی کارتۆنی دەبینرێت ، بۆ مانایەکی تر هەڵکۆتنی ستراتیژی بشکارێ لە نەوان

تورکیا و ئێراندا و پارتی و یەکێتی وەکالەتی ئەم دوو دەوڵەتە دەکەن ، ئیتر هەر هەڵبژێکی تر لەدژەوەی ئەمانە دروست بێت دەبێت ئازی بێت بە پشک لەسەر حسابی یەکێکیان وەک یەکگرتوو ، کەمڵە و حیزبە بچوکەکانی تر ، لە ناو ئەو هێکەکوتنە ستراتیژیەدا ، ئیتر ئەوەی پێ ی دەوترێت دەنگ دان ئەنجامەکەی هەر دەبێت بچێتەوە سەر هەمان دابەشکاری پێستەکان لە پشکی پارتی و یەکێتی ، گەلان هەر زوو ئەوەی دەزانی کە عیبرەت لە تاکتیک و سیناریو شوان خەڵەتێندا نیە .... بەڵکو عیبرەت لە جیاجیکردنیدایە ... ئەگەر بزانن و دەرکی پێ بکەن .

" پێشمەرگە: پەرزین و شۆڕەی پایینی شەش"... سەعید ئەمانی

گەر قەندیلی قەڵای ئاسان
هەتا ئێستا بە شکۆوە
سەربەرز و ئازاد وەستاوە

گوشاری هەزی دوژمن و
گورزی پیلان و شگردی نەیارانی
بە چەکیدا نەهێناوە

شەقی بن چەکمە و پێتینی داگیرکەران
لەسەر پشت و شان و پیلی
نە نەخشاوە

هەنگی شەش
لەنێو کەندوی ئەشکەوتیدا
لە ئامێزی دارستان و
لەئاواری سەر سەوزیدا
پوورەی داوە

بەتە ووگە و ئاسەی هیوای
چەوساوەکان

ژەردەستان و زەر لەکراوان
لە چوار لاوە

چون دیواری شورەی ورەی
هەزی گەریلا و پەشمەرگەی
گەلەک بەرزە و
وەک پاوانەک
بەو پەرژینە پارێزراوە.

باران تە لە کوێی … شیعری : نەوزاد بەندی

باران تە لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ئوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !
باران تە لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ئوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !
باران تە لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟

هەردووکیان …
یان ەوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !
باران تە لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چەوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پەغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ەوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !